

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง ด้วยการจัดประสบการณ์เล่นสื่อ
วัสดุปลายเปิดสำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง
3. การเล่น
4. สื่อและสื่อวัสดุปลายเปิด
5. แผนการจัดประสบการณ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

1.1 ปรัชญาการศึกษา

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรม
เลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละ
คนตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม-วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และ
ความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐาน คุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

1.2 หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการ
เรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มี
ความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาดังปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาส
พัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลและเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนด

หลักการ ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็ก ตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็ก โดยองค์ร่วมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

ดังนั้น การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นระยะที่สำคัญยิ่งของชีวิต ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงที่เหมาะสมในการวางรากฐานและเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศรัฐได้กำหนดสถานะความต้องการพื้นฐาน และการบริการสำหรับเด็กและเยาวชน โดยระบุว่า ผู้เรียนทุกคนจะต้องได้รับการตอบสนองขั้นพื้นฐาน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรอบด้าน เพื่อให้การพัฒนาบรรลุถึงศักยภาพของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์และใช้ชีวิตอย่างเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคม ในทำนองเดียวกันแผนพัฒนาการศึกษาลบปีที่ 9 (2545–2549) ได้กล่าวถึงนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนระดับปฐมวัยว่า เพื่อให้ผู้เรียนในกลุ่มอายุ 3–5 ปี ได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม โดยการจัดให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม และมีความพร้อมในการเข้าเรียนต่อในระดับประถมศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาอนุบาล 3 ขวบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2544

1.3 จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลจึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน

3. มีสุขภาพจิตที่ดี และมีความสุข
4. มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออก

กำลังกาย

6. ช่วยเหลือตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย
8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับวัย
11. มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

1.4 คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มตามความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดได้และการพัฒนาจะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตพบว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพาเด็กไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทัน่วงที

คุณลักษณะตามวัยที่สำคัญของเด็ก อายุ 3- 5 ปี โดยนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาล 2 (บ้านลัดกระสัง) จังหวัดสระแก้ว มีอายุระหว่าง 4-5 ปี ดังนี้

1.4.1 เด็กอายุ 4 ปี

1) พัฒนาการด้านร่างกาย

- (1) กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้
- (2) รับลูกบอลได้ด้วยมือทั้งสองข้าง
- (3) เดินขึ้นลงบันไดสลับเท้าได้
- (4) เขียนรูปลิ่มเหลี่ยมตามแบบได้
- (5) ตัดกระดาษเป็นเส้นตรง

- (6) กระฉับกระเฉงไม่ชอบอยู่เฉย
- 2) พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ
- (1) แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับบางสถานการณ์
 - (2) เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
 - (3) ชอบทำทนายผู้ใหญ่
 - (4) ต้องการให้มีคนฟังคนสนใจ
- 3) พัฒนาการด้านสังคม
- (1) แต่งตัวได้ด้วยตนเอง ไปห้องส้วมได้เอง
 - (2) เล่นร่วมกับคนอื่นได้
 - (3) รอคอยตามลำดับก่อน-หลัง
 - (4) แบ่งของให้คนอื่น
 - (5) เก็บของเล่นเข้าที่
- 4) พัฒนาการด้านสติปัญญา
- (1) จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้
 - (2) บอกชื่อและนามสกุลของตนเองได้
 - (3) พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองหลังจากได้รับคำชี้แนะ
 - (4) สนทนาโต้ตอบ/เล่าเรื่องเป็นประโยคอย่างต่อเนื่อง
 - (5) สร้างผลงานตามความคิดของตนเอง โดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น
 - (6) รู้จักใช้คำถาม “ทำไม”
- 4.1.2 เด็กอายุ 5 ปี

1) พัฒนาการด้านร่างกาย

- (1) กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องได้
- (2) รับลูกบอลที่กระดอนขึ้นจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง
- (3) เดินขึ้นลงบันไดสลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว
- (4) เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้
- (5) ตัดกระดาษตามแนวเส้นโค้งที่กำหนด
- (6) ใช้ก้ามเนื้อเล็กได้ดี เช่น ตัดกระดาษ ผูกเชือกทรงเท้า ฯลฯ
- (7) ยึดตัว คล่องแคล่ว

2) พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ

- (1) แสดงอารมณ์ได้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างเหมาะสม
 - (2) ชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
 - (3) ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง
- 3) พัฒนาการด้านสังคม
- (1) ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง
 - (2) เล่นหรือทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกับผู้อื่นได้
 - (3) พบผู้ใหญ่ รู้จักไหว้ทำความเคารพ
 - (4) รู้จักขอบคุณ เมื่อรับของจากผู้ใหญ่
 - (5) รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย
- 4) พัฒนาการด้านสติปัญญา

หมวดหมู่สิ่งของได้

- (1) บอกความแตกต่างของกลิ่น สี เสียง รส รูปร่าง จำแนก และจัด
- (2) บอกชื่อ นามสกุล และอายุของตนเองได้
- (3) พยายามหาวิธีแก้ปัญหาคด้วยตนเอง
- (4) สนทนาโต้ตอบ เล่าเป็นเรื่องราวได้
- (5) สร้างผลงานตามความคิดของตนเองโดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นและ

แปลกใหม่

- (6) รู้จักใช้คำตาม “ทำไม” “อย่างไร”
- (7) เริ่มเข้าใจสิ่งที่ป็นนามธรรม
- (8) นับปากเปล่าได้ถึง 20

1.5 ระยะเวลาเรียน

ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1- 3 ปี การศึกษาโดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้าสถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

1.6 สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้สาระการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะเป็น

เรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่ที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็กที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันและเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่นับเนื้อหา การท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้น

ผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษา อาจนำสาระการเรียนรู้มาจัดในลักษณะหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้วิธีการที่สอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย สาระการเรียนรู้กำหนดเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ประสพการณ์สำคัญ

ประสพการณ์สำคัญเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้ โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกันด้วย ประสพการณ์สำคัญ มีดังนี้

1.1 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็ก ได้มี โอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัย พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก ดังนี้

1.1.1 การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อใหญ่

- 1) การเคลื่อนไหวอยู่กับที่และการเคลื่อนไหวเคลื่อนที่
- 2) การเคลื่อนไหวพร้อมวัสดุอุปกรณ์
- 3) การเล่นเครื่องเล่นสนาม

1.1.2 การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเล็ก

- 1) การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส
- 2) การเขียนภาพและการเล่นกับสี
- 3) การปั้นและการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ
- 4) การต่อของ บรรจุ เท และแยกชิ้นส่วน

1.1.3 การรักษาสุขภาพ

การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย

1.1.4 การรักษาความปลอดภัย

การรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นในชีวิตประจำวัน

1.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่

1.2.1 คนตรี

- 1) การแสดงปฏิภริยาได้ตอบเป็นเสียงคนตรี
- 2) การเล่นเครื่องดนตรีง่าย ๆ
- 3) การร้องเพลง

1.2.2 สุนทรียภาพ

- 1) การชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม

- 2) การแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขันและเรื่องราว/

เหตุการณ์ที่สนุกสนานต่าง ๆ

1.2.3 การเล่น

- 1) การเล่นอิสระ
- 2) การเล่นรายบุคคล การเล่นเป็นกลุ่ม
- 3) การเล่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

1.2.4 คุณธรรม จริยธรรม

การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ

1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ฯลฯ ดังนี้

1.3.1 การเรียนรู้ทางสังคม

1.3.2 การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง

1.3.3 การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

1.3.4 การวางแผน ตัดสินใจเลือก และลงมือปฏิบัติ

1.3.5 การมีโอกาสได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจและความต้องการของ

ตนเองและผู้อื่น

1.3.6 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น

1.3.7 การแก้ปัญหาในการเล่น

1.3.8 การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย

1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด การใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ) และเวลา ดังนี้

1.4.1 การคิด

- 1) การรู้จักสิ่งต่างๆ ด้วยการมอง ฟัง สัมผัส ชิมรส และดมกลิ่น
- 2) การเลียนแบบการกระทำและเสียงต่าง ๆ
- 3) การเชื่อมโยง ภาพถ่ายและรูปแบบต่าง ๆ กับสิ่งของหรือ

สถานที่จริง

- 4) การรับรู้และแสดงความรู้สึกละเอียดผ่านสื่อ วัสดุ ของเล่น และผลงาน

1.4.2 การใช้ภาษา

- 1) การแสดงความรู้สึกละเอียดด้วยคำพูด
- 2) การพูดกับผู้อื่นเกี่ยวกับประสบการณ์ตนเองหรือเล่าเรื่องราว

เกี่ยวกับตนเอง

- 3) การอธิบายเกี่ยวกับสิ่งของเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ของสิ่ง

ต่าง ๆ

- 4) การฟังเรื่องราวนิทาน คำคล้องจอง คำกลอน

เด็ก เขียนภาพ เขียนขีดเขียน เขียนคล้ายตัวอักษร เขียนเหมือนสัญลักษณ์ เขียนชื่อตนเอง

- 6) การอ่านในหลายรูปแบบ ผ่านประสบการณ์ที่สื่อความหมายต่อ

เด็ก อ่านภาพหรือสัญลักษณ์จากหนังสือนิทาน/เรื่องราวที่สนใจ

1.4.3 การสังเกต การจำแนก และการเปรียบเทียบ

- 1) การสำรวจและอธิบายความเหมือน ความต่างของสิ่งต่าง ๆ

- 2) การจับคู่ การจำแนก และการจัดกลุ่ม

- 3) การเปรียบเทียบ เช่น ยาว/สั้น ขรุขระ/เรียบ ฯลฯ

- 4) การเรียงลำดับสิ่งต่าง ๆ

- 5) การคาดคะเนสิ่งต่าง ๆ

- 6) การตั้งสมมุติฐาน

- 7) การทดลองสิ่งต่าง ๆ

8) การสืบค้นข้อมูล

9) การใช้หรืออธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

1.4.4 จำนวน

1) การเปรียบเทียบจำนวนมากกว่า น้อยกว่า เท่ากัน

2) การนับสิ่งต่าง ๆ

3) การจับคู่หนึ่งต่อหนึ่ง

4) การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนหรือปริมาณ

1.4.5 มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ)

1) การต่อเข้าด้วยกัน การแยกออก การบรรจุและการเทออก

2) การสังเกตสิ่งต่าง ๆ และสถานที่จากมุมมองที่ต่างๆ กัน

3) การอธิบายในเรื่องตำแหน่งของสิ่งต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

4) การสื่อความหมายของมิติสัมพันธ์ด้วยภาพวาด ภาพถ่าย และ

รูปภาพ

1.4.6 เวลา

1) การเริ่มต้นและการหยุดการกระทำโดยสัญญาณ

2) การเปรียบเทียบเวลา เช่น ตอนเช้า ตอนเย็น เมื่อวานนี้

พู่กัน ฯลฯ

3) การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ

4) การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของฤดู

1.7 สารที่ควรเรียนรู้

สารที่ควรเรียนรู้เป็นเรื่องราวที่บูรณาการให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการ ความสนใจของเด็กประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก เนื้อหาให้เหมาะสมกับ พัฒนาการของเด็ก สารที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับ บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ดังนี้

1.7.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่างหน้าตาของตนเอง รู้จักอวัยวะต่าง ๆ และวิธีระมัดระวังร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย มีสุขอนามัยที่ดี เรียนรู้ที่จะเล่น และทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองคนเดียวหรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และแสดงมารยาทที่ดี

1.7.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก เด็กควรได้มีโอกาสรู้จัก และรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่เด็กต้องการ เกี่ยวข้อง หรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

1.7.3 ธรรมชาติรอบตัว เด็กควรจะได้เรียนรู้สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้ง ความเปลี่ยนแปลงโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ฯลฯ

1.7.4 สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กควรจะได้รู้จักสี ขนาด รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก ผิวสัมผัส ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะ และการสื่อสารต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน

1.8 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปีจะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนา ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา แต่ทั้งนี้ประสบการณ์ที่จัดจะต้องครอบคลุม ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย และควรยืดหยุ่นให้มีสาระที่ควร เรียนรู้ที่เด็กสนใจและสาระที่ควรเรียนรู้ที่ผู้สอนกำหนด โดยมีหลักการและแนวทางการจัด ประสบการณ์ ดังนี้

1.8.1 หลักการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก โดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
- 2) เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคล และบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
- 3) จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและ ผลผลิต
- 4) จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็น ส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
- 5) ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

1.8.2 แนวทางการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะและระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 2) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ

เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3) จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระ การเรียนรู้

4) จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและ นำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวกและเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

5) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ภายใต้ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรม แบบร่วมมือในลักษณะต่างๆกัน

6) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่ หลากหลายอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

7) จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ ชีวิตประจำวันตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

8) จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

9) ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ทั้งการวางแผนการสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

10) จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการ เรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำข้อมูลที่ได้นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

1.8.3 การจัดกิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้ หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

1) หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

1.1) กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้

เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

1.2) กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ไม่ควร

ใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

1.3) กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที

1.4) กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่มและกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

2) หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

2.11) กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวันและยืดหยุ่นได้ตามความต้องการและความสนใจเด็ก เช่น

วัย 3 ปี มีความสนใจช่วงสั้นประมาณ 8 นาที

วัย 4 ปี มีความสนใจอยู่ได้ประมาณ 12 นาที

วัย 5 ปี มีความสนใจอยู่ได้ประมาณ 15 นาที

2.2) กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

2.3) กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที

2.4) กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

3) ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

3.1) การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

3.2) การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อมใช้ อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

3.3) การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

3.4) การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

3.5) การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษาออกสถานที่ ประกอบอาหารหรือจัดให้เด็กได้เล่นเกม การศึกษาที่เหมาะสมกับวัยอย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่หรือรายบุคคล

3.6) การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสนำภาษาสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่านและบุคลากรที่แวดล้อมเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

3.7) การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่ง

ต่างๆ รอบตัวโดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่างๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่างๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่างๆ

1.9 การประเมินพัฒนาการ

การประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3-5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้ให้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุงวางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตรการประเมินพัฒนาการควรรู้หลัก ดังนี้

- 1.9.1 ประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
- 1.9.2 ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
- 1.9.3 สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรม

ประจำวัน

- 1.9.4 ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนเลือกใช้เครื่องมือและจุดบันทึก

ไว้เป็นหลักฐาน

- 1.9.5 ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายเหมาะกับเด็ก รวมทั้ง

ใช้แหล่งข้อมูลหลายๆ ด้าน

สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กอายุ 3-5 ปี ได้แก่ การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างมีระบบ

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 เป็นหลักสูตรที่สามารถปรับและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ขึ้นอยู่กับผู้สอนและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ซึ่งการจัดประสบการณ์ชี้หลักการให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเด็กเองในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิสระเพื่อการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมบูรณาการ ให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็ก โดยถือว่าการเล่นอย่างมีจุดหมายเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดกิจกรรมหลักสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์กิจกรรมเสรี กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมการเล่นกลางแจ้ง และเกมการศึกษา ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะนำมาจัดลงในตารางกิจกรรมประจำวันซึ่งสามารถจัดกิจกรรมให้กับเด็กได้ทั้งในห้องเรียนและนอก

ห้องเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับวัยและมีพัฒนาการครบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

2. ความเชื่อมั่นในตนเอง

2.1 ความหมายและความสำคัญของความเชื่อมั่นในตนเอง

2.1.1 ความหมายของความเชื่อมั่นในตนเอง

พัฒน์พร สุพรรณโรจน์ (2547 : 32) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นคุณลักษณะของบุคลิกภาพ เป็นความพึงพอใจในตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเองหรือการยอมรับตนเอง บุคคลจะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากน้อยเพียงใดนั้น จะพิจารณาได้จากความขัดแย้งระหว่างตนตามความเป็นจริง (Real Self) กับตนตามอุดมคติ (Ideal Self) ถ้าความขัดแย้งเกิดขึ้นมากจะทำให้มีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่า ไม่เหมาะสม และไม่พึงพอใจ ซึ่งจะทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความวิตกกังวล ขาดความอบอุ่นใจและชอบพึ่งผู้อื่น

วรรณวิมล อภินิชู (2546 : 21) กล่าวว่า บุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะไม่ยอมจำนนต่อสิ่งใด โดยสิ้นเชิงทีเดียว ซึ่งต่างกับคนซึ่งขาดและไม่แน่ใจในตนเองที่ได้แต่เพื่อผันกระทำตามลำดับขั้นแห่งความเป็นจริง เนื่องจากเกิดความหวาดกลัวหวั่นวิตก จึงกลายเป็นคนไม่ทำอะไรเลย ฉะนั้น ความเชื่อมั่นในตนเองจึงเกิดขึ้นได้ด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ ทราบในสิ่งที่ตนต้องการ คิดในสิ่งที่ตนเห็นว่าจะกระทำสำเร็จ สามารถตัดสินใจ และลงมือกระทำจริง ๆ กับสิ่งที่ตัดสินใจแล้ว

ซึ่งเห็นสอดคล้องกับ ศรีสุดา คัมภีร์ภัทร (2543 : 15) และ วารุณี เจริญรัตน โชติ (2543 : 18) ที่กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นบุคลิกภาพส่วนหนึ่งของบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงการกล้าแสดงออก และมีความภูมิใจในความเป็นตัวของตัวเอง มองเห็นคุณค่า ความสามารถของตนเองและผู้อื่น ทำให้บุคคลนั้นปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้ทุกสภาพการณ์และอย่างมีความสุข

สุรัตน์ พิมพล (2553 : 50) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นบุคลิกภาพส่วนหนึ่งของบุคคลในการกล้าคิดกล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมทุกสภาพการณ์อย่างมีความสุข และเป็นตัวของตัวเอง ภาคภูมิใจในตนเอง

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคุณลักษณะของบุคคล ที่แสดงความชัดเจนของตัวตนออกมา และลงมือทำ ในสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม อย่าง

ภาคภูมิใจ โดยไม่มีความกังวลหรือลังเลใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง คือคุณลักษณะของบุคคลที่กล้าคิดและตัดสินใจและกล้าคิดกล้าแสดงออกสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมทุกสภาพการณ์ เป็นตัวของตัวเองและภาคภูมิใจในตนเอง

2.1.2 ความสำคัญของความเชื่อมั่นในตนเอง

พัฒนาพร สุพรรณโรจน์ (2547 : 26) กล่าวว่า คนทุกคนในสังคมมีความปรารถนาที่จะได้รับความสำเร็จ ความภูมิใจในตน และต้องการให้คนอื่นยอมรับนับถือในความสำเร็จของตนเองด้วย ถ้าความต้องการนี้ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอจะทำให้บุคคลนั้นมีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความสามารถและมีประโยชน์ต่อสังคม แต่ถ้าความต้องการนี้ถูกขัดขวาง จะทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีปมด้อย หรือเสียความภาคภูมิใจในตนเอง

เมทินี คำนยังอยู่ (2546 : 10) กล่าวว่า การที่เด็กได้รับความสำเร็จจากการปฏิบัติกิจกรรมหรือกระทำสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ย่อมทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นเท่านั้น เมื่อบุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเองเขาจะรู้สึกว่าตนเองไม่ได้อยู่ได้อ่านาคนอื่น ทำให้ความยุ่งยากใจต่าง ๆ ลดลงไป หรือหมดไป อันเป็นผลให้ความสามารถที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น สามารถรับฟังความคิดเห็นหรือค่านิยมของผู้อื่น ได้ด้วย ผู้ที่มีความเชื่อมั่นจึงมีลักษณะของบุคคลที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

วาสนา เจริญสอน (2547 : 19) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป ตั้งแต่เด็กจนโตเป็นผู้ใหญ่ การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จทั้งทางการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่ามีประโยชน์ต่อส่วนรวมต้องอาศัยความเชื่อมั่นในตนเอง และต้องเป็นความเชื่อมั่นในตนเองที่เป็นสัมมาทิฐิ คือเปิดใจยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น

สมจินตนา คุปตสุนทร (2547 : 9) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเองบุคคลในสังคม เนื่องจากบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะประสบความสำเร็จทั้งทางการเรียน การทำงาน สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเมื่อบุคคลในสังคมมีความสุขจะส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

อัญชลี นิมพลี (2551 : 67) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบุคลิกภาพที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ในตัวบุคคล เพราะมีความสำคัญต่อพฤติกรรมเด็กปฐมวัยอันจะก่อให้เกิดพฤติกรรมกล้าแสดงออก การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและความภาคภูมิใจในตนเอง ด้วยการจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม การอบรมสั่งสอน การอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมตั้งแต่

ปฐมวัย ซึ่งจะส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีบุคลิกภาพที่ดี มีทัศนคติที่ดี เกิดความภาคภูมิใจในตนเองมีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตน ประสบผลสำเร็จ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคล เพราะเป็นตัวชี้้นำความสำเร็จในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามแผนการที่ได้วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเรียนหรือการทำงาน เพราะบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะมีความกล้าในการคิดและการกระทำไม่รู้สึกว่าคุณค่าตัวเองด้อยค่า ซึ่งทำให้บุคคลสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตรงข้ามกับผู้ที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม อันหมายถึงสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น ความเชื่อมั่นในตนเองจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่เราจำเป็นต้องปลูกฝัง และพัฒนาให้เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย ผู้ที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมต่อไป

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนเองโดยตรงไม่มีผู้กล่าวถึง แต่เนื่องจากความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบุคลิกภาพที่ควรส่งเสริมให้เกิดในตัวเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กพร้อมที่จะอยู่ในสังคมอย่างมีคุณภาพและมีความสุข ดังนั้นจะขอกกล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนเอง โดยอ้อมดังนี้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอริคสัน

ลึคขณา สรีวัฒน์ (2545 : 60) พัฒนาการทางบุคลิกภาพเกิดขึ้นได้เนื่องจาก การที่คนมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมและแต่ละชั้น จะมีช่วงวิกฤติสำหรับที่จะพัฒนาการเรื่อง นั้น ๆ โดยเฉพาะในชีวิต ถ้าในช่วงชีวิตใดพัฒนาการเป็นไปด้วยดีมีลักษณะทางบวกมากกว่า ทางลบพัฒนาการเรื่องนั้นๆ จะเป็นไปในทางที่ดี ผู้มีสุขภาพจิตดีย่อมสามารถเผชิญปัญหาหรือ ครอบงำและสามารถตัดสินใจ ในทางตรงกันข้ามถ้าในช่วงชีวิตใดพัฒนาการไม่ได้รับการ ตอบสนอง ประสบสิ่งที่ไม่พึงใจ เด็กจะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพไม่สมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่ การเป็นผู้มีปัญหาในการปรับตัว และอริคสันชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลที่แต่ละชั้นมีต่อกัน โดยที่ พัฒนาการทางบุคลิกภาพของคนที่ 8 ชั้นตอน ในชั้นหลังจะได้รับอิทธิพลจาก ชั้นก่อนนั้น สำหรับเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการอยู่ระหว่าง ชั้นที่ 1 ถึงชั้นที่ 4 จึงขอกกล่าวเฉพาะพัฒนาการ 4 ชั้น ดังนี้

1. ความไว้วางใจกับความไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust Sense of Mistrust)
อายุแรกเกิดถึง 1 ปี ความไว้วางใจของเด็กที่มีต่อตนเองและผู้อื่นนั้น จะมีมากน้อยเพียงใด

ย่อมขึ้นอยู่กับความคงเส้นคงวาของพ่อแม่ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน “ความไว้วางใจ” ของเด็ก ความรักของพ่อแม่ที่แสดงต่อลูกนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าเด็กได้รับความรักที่เหมาะสมเด็กจะรู้สึกว่าคุณภาพของโลกนี้ปลอดภัย น่าอยู่และไว้วางใจได้ แต่ถ้าเด็กได้รับความรักไม่เหมาะสม เด็กจะรู้สึกว่าคุณภาพของโลกนี้เต็มไปด้วยภัยอันตรายไม่ปลอดภัย เด็กก็จะมีแต่ความหวาดระแวง

2. ความเป็นตัวของตัวเองกับความคลางแคลงใจ (Sense of Autonomy VS. Sense of Doubt) อายุ 2-3 ปี เด็กในวัยนี้จะเริ่มพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง เช่น รู้จักควบคุมการขับถ่าย เป็นต้น เนื่องจากเป็นวัยที่กล้ามเนื้อเริ่มแข็งแรงขึ้น เด็กในวัยนี้มีความต้องการอิสระที่จะกระทำ และแสดงพฤติกรรมตามที่เขาต้องการ เพื่อเป็นการทดลองใช้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ เด็กในวัยนี้จะเริ่มเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญและอยากเอาชนะสิ่งแวดล้อม หรืออำนาจที่มีอยู่ พ่อแม่จึงควรระวังในเรื่องความสมดุลในการเลี้ยงดู โดยเฉพาะวิธีการเลี้ยงดูแบบปกป้องเกินไป (Over Protection) และการเลี้ยงดูแบบขาดการช่วยเหลือ (Lack of Support) กล่าวคือถ้าพ่อแม่ให้โอกาสและให้กำลังใจเด็ก เด็กจะพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง มีความมั่นใจ รู้จักอิสระที่จะควบคุมตนเอง แต่ถ้าพ่อแม่ไม่ให้โอกาสหรือทำแทนเด็กทุกอย่าง เด็กจะเกิดความคลางแคลงใจในความสามารถของตนเอง

3. ความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด (Initiative VS. Guilt) อายุ 4-5 ปี การมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดถึงการใช้ภาษาจะช่วยให้เด็กเกิดแรงคิดในการวางแผนและการริเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เด็กในวัยนี้ถ้าได้รับการส่งเสริมให้ถูกทางก็จะเป็นการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ เช่น ถ้าพ่อแม่พยายามตอบคำถามเด็ก ไม่พูดตัดบทหรือแสดงความเบื่อหน่ายก็จะเป็นการส่งเสริมเด็กให้เกิดความรู้สึกต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป เด็กก็จะมีความคิดริเริ่ม (Initiative) ในทางตรงข้ามถ้าผู้ใหญ่คอยเข้มงวด หรือไม่เปิดโอกาสให้เด็ก ทำหนิเด็กอยู่ตลอดเวลา และเห็นว่าการกระทำของเด็กเป็นสิ่งที่น่ารำคาญ เด็กก็จะเกิดความรู้สึกผิด (Guilt) เมื่อคิดจะทำสิ่งใด ๆ นอกจากนี้แล้วเด็กในวัยนี้จะเริ่มเรียนรู้บทบาททางเพศ มาตรฐานทางศีลธรรม และการควบคุมอารมณ์

4. ความขยันหมั่นเพียรกับความรู้สึกต่ำต้อย (Sense of Industry Sense of Inferiority) อายุ 6-12 ปี เด็กในวัยนี้จะเริ่มเข้าเรียนและต้องการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เด็กจะเกิดพัฒนาการทางด้านความขยันขันแข็ง โดยพยายามคิดและผลิตสิ่งต่าง ๆ ให้เหมือนผู้ใหญ่ ด้วยการทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังใจ ถ้าเด็กได้รับคำชมเชยก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ และมีความมานะพยายาม (Industry) มากขึ้น แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับความสนใจหรือผู้ใหญ่แสดงออกมาให้เด็กเห็นว่าเป็นการกระทำที่น่ารำคาญ เด็กก็จะเกิดความรู้สึกต่ำต้อย (Inferiority)

ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์

ลักษณะ สรีรวัฒน์ (2545 : 60) มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น มาสโลว์จึงได้จัดความต้องการของมนุษย์เป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากความต้องการขั้นต่ำสุดขึ้นไปหาความต้องการขั้นสูงสุด ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความต้องการที่ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ซึ่งได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ การหลับนอน การขับถ่าย ฯลฯ ถ้าความต้องการขั้นต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วขาดทุกอย่าง ตั้งแต่อาหาร ความปลอดภัย ความรัก การตระหนักในความสามารถของตนเอง สิ่งที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรมมากที่สุด คือ ความต้องการอาหาร ตราบใดที่เรายังมีความหิว ตราบนั้นเราจะไม่มีความต้องการในเรื่องอื่น เช่นคนที่กำลังมีความหิวจะทำได้แม้แต่การฉกชิงวิ่งราว ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าทำแล้วถ้าตำรวจจับ ได้จะมีอะไรเกิดขึ้น หรือการที่เด็กในห้องเรียนเกิดความหิวยอมไม่มีจิตใจที่จะมาให้ความสนใจกับบทเรียนของครู แม้ว่าครูผู้นั้นจะเตรียมการสอนมาอย่างดีแล้วก็ตาม

2. ความต้องการความปลอดภัย ถ้าความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มนุษย์ก็จะมีความต้องการในเรื่องอื่นต่อไปอีก คือ ความต้องการความปลอดภัย ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ความเป็นปึกแผ่น ความต้องการการคุ้มครองปกป้อง ความรู้สึกที่ปลอดภัยจากการคุกคาม ปลอดภัยจากความวิตกกังวล ความต้องการที่จะอยู่ในระเบียบ ความต้องการกฎหมายคุ้มครอง ตลอดจนต้องการความแข่งขันของผู้ด้วยกัน ในกรณีของเด็กนักเรียน เด็กทุกคนจะต้องไปโรงเรียน แต่เด็กจะไม่อยากไปโรงเรียน ถ้ารู้สึกว่าห้องเรียนมีไซ้ที่ปลอดภัย เด็กจะหนีไปอยู่ที่อื่นซึ่งคิดว่ามีความปลอดภัยมากกว่า ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการความปลอดภัยกันทั้งสิ้น

3. ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ ถ้าความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและความปลอดภัยได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ คนก็จะมีความต้องการในเรื่องความรักและความเป็นเจ้าของมากขึ้นไปอีก คนทุกคนต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนเองจะต้องเกี่ยวข้องกับใครสักคน ไม่มีใครทนได้ถ้ารู้สึกว่าไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม มนุษย์ทุกคนอยากได้รับความรักจากคนอื่น และในขณะที่เดียวกันก็อยากให้ตนเป็นที่รักและเป็นของใครสักคน

4. ความต้องการที่จะเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่อง เป็นความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่าทั้งในสายตาตนเองและในสายตาของผู้อื่น คนที่ยอมรับนับถือในตนเองมองเห็นคุณค่าและความสามารถในตนเองนั้นมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นคนที่มีมองเห็นคุณค่าในตนเอง และมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย คนประเภทนี้จะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นใน

ตนเองให้ความร่วมมือและเป็นมิตร จะเป็นคนที่มียุทธศาสตร์ยอมรับผู้อื่น เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวผู้อื่นเช่นเดียวกับที่มีต่อตนเอง ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่สร้างสัมพันธภาพได้ดี เพราะไม่มีลักษณะข่มขู่ ลักษณะที่สองเป็นคนที่มีมองเห็นคุณค่าในตนเอง แต่มีความรู้สึกไม่ค่อยมั่นคงปลอดภัย ดังนั้นจะเป็นคนที่มีลักษณะค่อนข้างมั่นใจในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเองฝ่ายเดียว โดยที่ไม่ค่อยยอมรับ หรือเห็นคุณค่าในตัวผู้อื่นเป็นคนที่สร้างสัมพันธภาพได้น้อยกว่าลักษณะแรก

5. ความต้องการที่จะตระหนักในความสามารถของตนเองหรือรู้จักตนเอง เมื่อความต้องการต่าง ๆ ดังกล่าวทั้ง 4 ชั้น ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มนุษย์จะมีความต้องการของตนเอง โดยไม่มีการปกป้องและบิดเบือน พร้อมทั้งจะเปิดเผยตนเอง พิจารณาตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ ยอมรับได้ทั้งในส่วนที่เป็นข้อบกพร่องของตนเอง เป็นความต้องการที่คนแต่ละคนต้องการที่จะเป็นคนที่เราเป็น ได้ดีที่สุดในชีวิต จากทฤษฎีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พัฒนาการในช่วงวัยต้นของชีวิตคือ แรกเกิด จนถึง 6 ปีแรก มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ เพราะเด็กในวัยนี้จะเจริญเติบโตเร็วและสามารถรับรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ได้มากที่สุด การที่เด็กได้เรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและประสบการณ์รอบด้าน รวมทั้งได้รับการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองจะทำให้เด็กมีโอกาสในการพัฒนาและสร้างรูปแบบพฤติกรรมขึ้นเป็นบุคลิกภาพที่ดีต่อไป และเกิดความเชื่อมั่นในตนเองในที่สุด การที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมรอบตัวเด็กและได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสม มีแบบอย่างที่ดี ย่อมทำให้เด็กมีโอกาสที่จะพัฒนาและสร้างรูปแบบพฤติกรรมที่ดีงามขึ้น เป็นบุคลิกภาพของตนเองต่อไปในอนาคต

ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud)
 ถักขณา สิริวัฒน์ (2545 : 60) ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นนายแพทย์ทางด้านรักษาโรคประสาท ได้ให้ความสำคัญของเด็กวัย 5 ปีแรกของชีวิต ซึ่งเป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต เขาเชื่อว่าวัยนี้เป็นรากฐานของพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเด็กที่สุด คือ แม่จะเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของเด็ก นอกจากนั้นได้พัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิด จนถึงวัยรุ่น โดยให้ชื่อว่าทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคนจะขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย โดยร่างกายจะเปลี่ยนแปลงบริเวณแห่งความพึงพอใจเป็นระยะ ๆ ในช่วงอายุต่าง ๆ กัน และถ้าบริเวณแห่งความพึงพอใจต่าง ๆ นี้ได้รับการตอบสนองเต็มที่ เด็กจะมีพัฒนาการที่ดีและสมบูรณ์แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองเต็มที่ก็จะทำให้เกิดการสะสมปัญหาและแสดงออกเมื่อเด็ก โตขึ้น

สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ (2550 : 42- 44) ได้แบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชั้นความพอใจอยู่บริเวณปาก (Oral) อยู่ในวัยอายุ 0 - 1 ปี เด็กจะมีความสนใจบริเวณปาก ปากนำความสุขเมื่อได้ดูดอาหาร สนองความต้องการของความหิวถ้าไม่ได้รับการตอบสนองก็อาจจะทำให้เกิดความคับข้องใจ

ขั้นที่ 2 ชั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณทวารหนัก (Anal) อยู่ในวัยอายุ 1- 3 ปี เป็นระยะที่เกี่ยวข้องกับการขับถ่าย เด็กเกิดการเรียนรู้การขับถ่าย ถ้าเด็กไม่ถูกบังคับจะเกิดความพอใจ ไม่ขัดแย้ง ไม่เกิดความตึงเครียดทางอารมณ์

ขั้นที่ 3 ชั้นความพอใจอยู่ที่อวัยวะเพศ (Phallic) อยู่ในวัยอายุ 3 - 6 ปี เป็นระยะที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะสืบพันธุ์ เด็กเกิดความสนใจ อยากรู้ อยากเห็นสภาพร่างกายที่แตกต่างไปตามเพศเด็กจะเรียนรู้บทบาททางเพศของตน โดยเลียนแบบบทบาทพ่อแม่ของตน ต้องการความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่

ขั้นที่ 4 ชั้นก่อนวัยรุ่น (Latency) อยู่ในวัยอายุ 6 - 11 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มสนใจสังคมเพื่อนฝูง พลังต่าง ๆ ในขั้นที่ 3 ยังแฝงอยู่ไม่ปรากฏออกมา เด็กจะพยายามปรับตัวให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ๆ

ขั้นที่ 5 ชั้นวัยรุ่นอยู่ในวัยอายุ 13 - 18 ปี (วัยผู้ใหญ่) เป็นขั้นที่เด็กมีความสนใจในเพศตรงข้ามมากขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นความรักระหว่างเพศ

2.3 ลักษณะของเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง

จากการศึกษาจากนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่าน ได้มีผู้สรุปพฤติกรรมสำคัญของเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองไว้ดังนี้

สุรัตน์ พิมพ์ (2553 : 6) พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. การตัดสินใจด้วยตนเอง หมายถึง ความสามารถในการคิดพิจารณาไตร่ตรองแล้วตัดสินใจเลือกในสิ่งที่คิดว่าดีที่สุด
2. การกล้าแสดงออก หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกด้านการคิด การพูดการกระทำ ซึ่งรวมถึงอารมณ์ความรู้สึกต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม
3. การพยายามทำให้ดีขึ้น หมายถึง ความสามารถในการตั้งใจทำงานให้สำเร็จการทำงานให้ดีขึ้นกว่าที่ทำไปแล้ว
4. การแก้ปัญหาด้วยตนเอง หมายถึง ความสามารถในการหาวิธีการมา

แก้ไขปัญหาก็ได้ผลดีตามที่ต้องการ โดยใช้ความรู้ ทักษะและประสบการณ์เดิม แล้วนำมาใช้ในสถานการณ์ใหม่

5. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม หมายถึง สามารถบอกความต้องการให้ผู้อื่นทราบ สามารถทำตามข้อตกลงของครูและสมาชิกในกลุ่มและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้

เมทินี ด่านยังอยู่ (2546 : 21) พฤติกรรมสำคัญของเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองมีดังนี้

1. กล้าในการคิด การพูดและการกระทำ
2. ใจค่อมั่นคง ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล
3. รอบคอบมีแผนงาน
4. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ชอบทำสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ
5. กล้าเสี่ยง (กล้าได้กล้าเสีย)
6. ชอบแสดงตัว
7. ไม่วิตกกังวลจนเกินไป
8. เป็นผู้นำ
9. รักความยุติธรรม
10. ชอบช่วยเหลือผู้อื่น
11. ชอบอิสระ ไม่โอ้อวด
12. ตั้งจุดมุ่งหมายไว้สูง
13. มีความเกรงใจและเห็นใจผู้อื่น

เมทินี ด่านยังอยู่ (2546 : 10) กล่าวว่า เด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะเป็นเด็กที่กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ชอบอิสระ ใจค่อมั่นคง กล้าเผชิญความจริง รวมทั้งมองโลกในแง่ดี มีความรับผิดชอบ และปรับตัวเข้ากับสังคมอย่างมีความสุข

อุทัย บุญโท (2544 : 8) กล่าวว่าเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่เป็นคนเปิดเผย มีความรู้สึกริเริ่มคิดที่ดีต่อตนเอง มีความกล้าคิด กล้าพูด กล้าตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2526 : 34-40) ว่าพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีความเชื่อมั่นในตนเอง มี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การกล้าแสดงออก คือ กล้าพูด กล้ากระทำ กล้าแสดงความสามารถและกล้ายอมรับผิด

2. การพึ่งตนเอง คือ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

3. การเป็นตัวของตัวเอง คือ การมีเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ โดยไม่มี

เหตุผล

4. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม คือ การมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น

รู้จักช่วยเหลือให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ ยอมรับสถานการณ์ใหม่ ๆ

จงใจ ขจรศิลป์ (2532 : 65) ได้จัดกลุ่มพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีความเชื่อมั่นในตนเองได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การกล้าแสดงออก คือ การกล้าคิด กล้าพูด กล้ากระทำ กล้าแสดงความสามารถของตนเองออกมา และกล้ายอมรับผิด

2. การพึ่งตนเอง คือ สามารถช่วยตัวเองและทำอะไรได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีใครคอยช่วยเหลือและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

3. การเป็นตัวของตัวเอง คือ การมีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ มีความพอใจในการกระทำของตน พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง

4. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม คือ การมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น รู้จักช่วยเหลือกับหมู่คณะ การยอมรับกับสถานการณ์ใหม่ ๆ

สมจินตนา คุปตสุนทร (2547 : 44) ได้จัดกลุ่มพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การกล้าแสดงออก

2. การเป็นตัวของตัวเอง

3. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

กรมวิชาการ (2537 : 1) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การกล้าแสดงออก คือ การกล้าพูด กล้าแสดงออก กล้าถาม กล้าตัดสินใจ ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ ไม่ประหม่าเงินอาย

2. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม คือ การเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนและครูด้วยความสนใจ ให้ความช่วยเหลือ ยอมรับความช่วยเหลือจากเพื่อน ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

3. ความภาคภูมิใจในตนเอง คือ ความพึงพอใจในผลงานของตนเองแสดง ความชื่นชมและยอมรับการกระทำของตนเอง การเปิดเผยผลงานของตนต่อกลุ่ม ดีใจและมีความสุขเมื่อประสบความสำเร็จจากการทำกิจกรรม

จากเอกสารดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะมีความกล้าในการ แสดงออก กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด กล้าเผชิญความจริงและสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ มีความเป็นตัวของตัวเองและภาคภูมิใจในตนเอง มีความรับผิดชอบสามารถปรับตัวอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข

2.4 ปัจจัยในการส่งเสริมให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

ประคินันท์ อุปรมัย (2538 : 40 – 41) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยที่มีความสนใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีความอยากรู้ อยากเห็น ชอบทำตามหรือชอบเลียนแบบ มีความคิดริเริ่ม ถ้าสิ่งแวดล้อมที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุข เด็กจะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มองโลกในแง่ดีถ้าสภาพแวดล้อมรอบตัวทำให้เด็กขาดความสุข เด็กจะมีความเครียด เกิดความวิตกกังวล ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และมองโลกในแง่ร้าย ความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กจะเกิดขึ้น ได้ต้องอาศัยประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก บุคคลที่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองของเด็ก คือ พ่อ แม่ ครู และบุคคลที่เด็กรู้จัก ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีส่วนในการสร้างประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กเป็นอย่างมาก ดังนั้น สิ่งแวดล้อมทางบ้าน สิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน และสิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กเป็นอย่างดี อีกสถาบันหนึ่งที่มีส่วนร่วมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เด็กคือสถาบันทางการศึกษา ครูควรสร้างบรรยากาศที่ช่วยให้เด็กทุกคนรู้สึกอบอุ่นเมื่ออยู่กับครู ด้วยการแสดงความเป็นมิตรกับเด็ก พูดคุยกับเด็กอย่างเป็นกันเอง อดทนที่จะฟังเขาพูดอย่างตั้งใจเปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกอย่างเต็มที่ และยอมรับความสามารถที่เด็กมีอยู่แตกต่างกัน โดยยกย่องหรือชี้ให้เด็กแต่ละคนเห็นว่า ทุกคนนั้นต่างก็มีความสามารถพิเศษเฉพาะอย่างต่างกัน เด็กควรแสดงความสามารถของตนให้เต็มที่ และสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง คือ การฝึกฝนเพิ่มเติมเป็นพิเศษอยู่เสมอ ๆ จนมีทักษะและความสามารถสูง ในที่สุดจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง นอกจากนี้ ความเชื่อมั่นในตนเองขึ้นอยู่กับระดับอายุ ระดับพัฒนาการและกลุ่มที่เด็กร่วมเล่น หรือร่วมทำงาน ตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญอยู่

วนิดา ศิลปะกิจ โภศล (2540 : 8) ได้สรุปปัจจัยในการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองจาก Encyclopedia of Child Care and Guidance ไว้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นสิ่งที่ไม่

มีผู้ใดจะให้เด็กได้โดยตรง แต่สามารถจัดบรรยากาศและโอกาสให้เด็กเกิดความมั่นใจและพัฒนาขึ้นได้ด้วยการให้ความช่วยเหลือและการให้คำปรึกษาหารือของบิดามารดา ครู อย่างเหมาะสมโดยจะให้เด็กพัฒนาอย่างอิสระและทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าเขามีความสามารถที่จะจัดการกับปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เด็กจะสามารถแก้ปัญหาได้ดีขึ้น ถ้าเด็กมีความเชื่ออย่างแท้จริงว่า ตนเองเป็นบุคคลที่น่าพึงพอใจและประสบผลสำเร็จตามความต้องการอย่างน่าพึงพอใจ การได้รับความรักจากบิดา มารดา ครู อาจารย์ เพื่อนและคนอื่น ๆ หรือรู้สึกว่าเขาเองเป็นที่พึงปรารถนาของคนอื่น มีความรู้สึกว่าเขาเองมีความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

จากการศึกษาปัจจัยในการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองสรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ด้านหนึ่งที่ควรปลูกฝังตั้งแต่ระดับปฐมวัย จึงควรได้รับความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและครู และทุกคนในชุมชน เป็นอย่างดีที่ต้องจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เพื่อให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผู้ที่มีความสุข มีความพยายามที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ มีความภาคภูมิใจ แก้ปัญหาต่าง ได้ด้วยตนเอง ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมได้เป็นบุคคลที่ดีต่อไป

2.5 การวัดความเชื่อมั่นในตนเอง

ศุภศี ศรีสุคนธ์ (2539 : 49) ได้ศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการ จัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ โดยใช้ดนตรีไทย และเครื่องมือที่ใช้ในการวัดความเชื่อมั่นในตนเอง คือ แบบทดสอบความเชื่อมั่นในตนเอง โดยการสร้างสถานการณ์แล้วให้เด็กตอบคำถาม

นันทกา ปรีดาศักดิ์ (2542 : 42) ได้ศึกษาผลของการจัดประสบการณ์แบบโครงการศิลปะที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย และเครื่องมือที่ใช้ในการวัดความเชื่อมั่นในตนเอง คือแบบสังเกตความเชื่อมั่นในตนเอง โดยการจัดสถานการณ์ประกอบการสังเกต

ชนกนาถ จริตชื้อ (2549 : 182) ได้เสนอแนวทางการวัดความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

แบบสังเกตพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบด้วย การกล้าแสดงออกการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และความภาคภูมิใจในตนเอง

ซึ่งแบบสังเกตพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย เป็นการบันทึกระดับคุณภาพของพฤติกรรม จัดเป็น 3 ระดับ ได้ คือ มาก ปานกลาง และน้อย

วราพร ทองจีน (2550 : 88-90) ศึกษาผลการเปรียบเทียบความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ ความคิดสร้างสรรค์ภาษา และความเชื่อมั่นในตนเอง ในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา กับการสอนแบบเดิม และใช้เครื่องมือในการวัดความเชื่อมั่นในตนเอง คือ แบบสอบถามวัดความเชื่อมั่นในตนเองและแบบสังเกตพฤติกรรม

จากการศึกษา การวัดความเชื่อมั่นในตนเอง นั้นมีหลายวิธี ได้แก่ การสังเกต การใช้แบบสอบถาม และการใช้แบบทดสอบ ซึ่งสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตประกอบการวัดความเชื่อมั่นในตนเอง โดยผู้วิจัยใช้แนวทางการวัดความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยของ ชนกนาล จริตเชื้อ

3. การเล่น

3.1 ความหมายของการเล่น

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 743) ได้ให้ความหมายของการเล่นไว้ว่า “เล่น” หมายถึง ทำเพื่อสนุกหรือผ่อนคลาย สาระวนหรือหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใด ๆ ด้วยความเพลิดเพลินเป็นเฉพาะ

วราภรณ์ รักรวิชัย (2533 : 123) กล่าวว่า การเล่นเป็นวิธีการหรือสื่อที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียน คือ “การเรียนรู้ของเด็ก” และเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนการเล่นไม่ได้ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์แต่การเล่นจะเป็นการเรียนและช่วยให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินคลายอารมณ์ การเล่นยังช่วยให้เด็กเรียนเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเอง และสิ่งแวดล้อมการเล่นเป็นธรรมชาติของเด็ก แต่บางครั้งผู้ใหญ่มองไม่เห็นความสำคัญของการเล่นคุณค่าของการเล่นมีประโยชน์มาก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 3) กล่าวว่า การเล่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ การคิด ค้นคว้า แก้ปัญหา การทดลองและการสำรวจสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างประสบการณ์ให้แก่ตนเอง เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและสื่อสารกับผู้อื่น การพัฒนาความเชื่อมั่น ในตนเอง การสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น การสร้างนิสัยที่ดี ทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สุชา จันท์ธรม (2543 : 81) การเล่นของเด็ก หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำใดๆ ที่ให้ความสนุกสนานและเพลิดเพลินแก่เด็ก โดยที่เด็กไม่ได้คำนึงผลของกิจกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ การเล่นมีความสำคัญมากสำหรับเด็ก เพราะการเล่นเกิดจากการสมัครใจของเด็ก

เอง ไม่มีการบังคับใด ๆ ทั้งสิ้น ลักษณะและประเภทของการเล่นแต่ละอย่างย่อมแตกต่างกันออกไปตามวัยและความต้องการของเด็ก การเล่นแตกต่างจากการทำงานเพราะว่าการทำงานนั้นต้องการทำให้สำเร็จเด็กสามารถแยกการเล่นกับการทำงานได้ เป็นต้นว่า เด็กรู้ว่าการทำงานนั้นได้แก่ การช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านหรือการเรียนหนังสือ เป็นการทำให้เกิดประโยชน์กว่าการเล่น ทั้งยังรู้ด้วยว่าการทำงานยากกว่าการเล่นเพราะการทำงานต้องให้ความสนใจกับงานและต้องการผลประโยชน์จากงานนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การเล่น หมายถึงกิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ของเด็กที่เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยที่เกิดจากความสมัครใจ ทำด้วยความรู้สึกมีอิสระ ไม่มีการบังคับใจ และผลที่ได้รับจากการเล่นยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทุก ๆ ด้านของเด็ก

3.2 ความสำคัญของการเล่น

บันลือ พุทษะวัน (2551 : 87) การเล่น เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาการเรียนรู้ทุก ๆ ด้านเกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและคุณธรรมจริยธรรม เป็นกิจกรรมสำหรับเด็กที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการเล่นเป็นธรรมชาติและความต้องการของเด็ก ถือว่าเป็นส่วนสำคัญและเป็นที่มาแห่งหลักการจัดการเรียนการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางการเล่นของเด็กมีประโยชน์และความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การเล่นจะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้แข็งแรงเป็นการออกกำลังกายไปในตัว

2. การเล่นช่วยให้เด็กรู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เด็กได้รู้จักตัวเอง รู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปันไม่เห็นแก่ตัว รู้จักการให้และการรับและการร่วมมือกับผู้อื่น

3. การเล่นของเด็ก คือ การแสดงออกเพื่อสนองความต้องการ การเล่นเป็นการระบายอารมณ์และความต้องการต่าง ๆ ของเด็กอันเป็นการผ่อนคลายไม่ให้เกิดความตึงเครียด

4. การเล่นของเด็ก คือ การฝึกฝนมารยาทที่ดีของเด็ก การเล่นทำให้เด็กรู้จักฝึกคิด รู้จักถูก รู้จักการแพ้ชนะ รู้จักความหมายของความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความอดทน คุณค่าและประโยชน์ของการเล่นช่วยพัฒนา ผ่อนคลาย และสนองตอบความต้องการทางร่างกายอารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตลอดจนการเรียนรู้ทางด้านจริยธรรม และช่วยให้เด็กได้รับความสนุกสนาน

5. การเล่นเป็นการชดเชยสิ่งที่เด็กขาดไป ทำให้เด็กได้ระบายอารมณ์และ
ความรู้สึกผ่านการเล่น อันเป็นการผ่อนคลายความเครียด

กุลยา ตันติผลาชีวะ (255 : 198) กล่าวว่า การเล่นของเด็กมีทั้งการเล่นกลางแจ้ง
และการเล่นในร่ม เด็กทุกคนจะเล่นทุกอย่างที่เขาพอใจ ถ้าผู้ใหญ่คอยชี้แนะให้เขารู้จักเล่น
ควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด การเล่นนั้นก็จะเป็นประโยชน์กับเด็กและเด็กจะปลอดภัยไม่มี

อุบัติเหตุเกิดขึ้น การเล่นจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ สำหรับเด็กมาก
สุชา จันท์ธอม (2543 : 81-82) กล่าวว่า การเล่นของเด็กยังเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วย
ให้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเจริญเติบโต ช่วยให้เด็กรู้สึกสบาย ร่าเริง แจ่มใส นับว่าเป็น
การออกกำลังกายที่ดียิ่ง การเล่นช่วยให้เด็กเข้าใจสิ่งอื่น ๆ ดีขึ้น ช่วยให้เด็กรู้จักปรับตัวเข้ากับ
สิ่งแวดล้อมนับเป็นการทดลองของเด็กไปในตัว ซึ่งจะช่วยให้เด็กแยกได้ว่าอะไรเป็นความจริง
และอะไรเป็นความนึกฝันอีกด้วย ด้านเด็กไม่ได้เล่นร่วมกับเพื่อน ๆ วยเดียวกันเลย จะทำให้เด็ก
เป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มักจะคอยเอาแต่ใจตนเอง นอกจากนี้ประโยชน์
ของการเล่นยังเป็นการสร้างมิตรภาพในระหว่างเพื่อนฝูงเด็ก และช่วยให้เด็กรู้จักการแก้ปัญหา
ในการสร้างมิตรภาพซึ่งกันและกันอีกด้วยดังนั้นการเล่นของเด็กยังจัดได้ว่าเป็นการศึกษาอย่าง
หนึ่ง เด็กเล็กที่เล่นตุ๊กตาก็เรียนรู้รูปร่างลักษณะและส่วนต่าง ๆ ของตุ๊กตาดังสิ่งและสิ่งที่
ใช้ประดิษฐ์ตุ๊กตา เมื่อเด็กโตขึ้นเด็กได้พัฒนาลักษณะต่าง ๆ จากการเล่นนั้น ๆ การที่เด็กรู้จัก
สำรวจเครื่องยนต์กลไกเล็ก ๆ รู้จักหัดรวบรวมของใช้ เด็กยังได้รับความสนุกสนานไปในตัว
ด้วย สิ่งที่สำคัญอีกอย่างก็คือ การเล่นช่วยให้เด็กรู้จักตนเองดีขึ้น นั่นคือรู้ว่าตนเองชอบอะไร มี
ความสามารถทางไหน เพียงใด การเล่นจึงจัดเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของเด็ก เพราะเด็กจะ
ได้ระบายอารมณ์และความต้องการต่าง ๆ อันเป็นการผ่อนคลายไม่ให้เกิดความตึงเครียดเมื่อ
เด็กมีความต้องการ เช่น เด็กต้องการได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ไม่ได้รับ เด็กก็จะสมมติว่าได้รับโดย
การเล่น เป็นการชดเชยสิ่งที่เด็กขาดไป ดังนั้นการเล่นจึงเป็นสิ่งบรรเทาความตึงเครียดใน
ชีวิตประจำวันของเด็ก เป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็กรู้จักวางแผนทำสิ่งต่าง ๆ และช่วยให้เด็กรู้จัก
แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ผู้ใหญ่จะค้นพบว่าเด็กของคนต้องการสิ่งใดหรือขาดสิ่งใดบ้าง
จากการเล่น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การเล่นเป็นการฝึกฝนมารยาทของเด็กได้อย่างดีเยี่ยม เด็กจะรู้
จักคิด รู้จักการกระทำที่ถูกจากการเล่น รู้จักความยุติธรรม รู้เพื่อรู้ชนะรู้จักการให้การรับรู้จัก
การซื้อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่นรู้จักการควบคุมตนเอง และฝึกให้เป็นคนรู้จักความอดทนอีก
ด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กจะได้รับจากการฝึกฝนจากการเล่นร่วมกับเพื่อน ๆ ทั้งสิ้น

มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์ (2537 : 9-17) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา โดยสรุปได้ว่า การเล่นก็เพื่อความเพลิดเพลินของเด็กและทำให้เด็กได้สร้างสมประสบการณ์และฝึกความสามารถในการรับรู้ เสริมสร้างความคิดในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. การรับรู้ หมายถึง ความสามารถที่จะถ่ายทอดสิ่งเร้าไปสู่สมอง และแปลความหมายได้อย่างถูกต้องแม่นยำ การรับรู้ต้องผ่านประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น สัมผัส และการเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นทำให้เด็กได้พัฒนาความรู้ด้านต่าง ๆ ให้แม่นยำขึ้น ได้แก่

1.1 การรับรู้เกี่ยวกับขนาด (Size) คือ การที่เด็กมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับขนาดของวัตถุ โดยการมองเห็นความสัมพันธ์ของขนาดวัตถุชิ้นหนึ่งกับวัตถุอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเด็กอายุ 2 ขวบครึ่งจะสามารถมองเห็นความแตกต่างของขนาดวัตถุ ของเล่นประเภทบล็อกจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านนี้ดีขึ้น

1.2 การรับรู้เกี่ยวกับรูปร่าง (Shape) เด็กจะรู้จักรูปร่างแบบง่าย ๆ ประเภทสี่เหลี่ยม วงกลม สามเหลี่ยม เมื่ออายุได้ 2 ขวบ และสามารถต่อภาพจิ๊กซอว์อย่างง่าย ๆ ได้ ดังนั้น ของเล่นประเภทที่ให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับรูปร่าง จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านนี้ดีขึ้น

1.3 การรับรู้เกี่ยวกับสี (Color) เด็กจะเริ่มเรียนรู้เรื่องสีตั้งแต่เริ่มมองเห็นแต่ไม่สามารถแยกแยะสีได้ เด็กจะเริ่มรู้จักชื่อสีเมื่ออายุ 3 ขวบขึ้นไป ของเล่นที่มีสีสันสด ๆ ประเภทแม่สีและประเภทที่มีสี ไม่หลากหลายมากเกินไป จะช่วยให้เด็กเรียนรู้เรื่องสีได้ดี

1.4 การรับรู้เกี่ยวกับเนื้อวัตถุ (Texture) เด็กอายุ 1-3 ขวบมักชอบสำรวจสิ่งต่าง ๆ ด้วยมือเด็กจะได้เรียนรู้เนื้อวัตถุว่าแข็งหรือนิ่ม หยวน ปุกปุยจากการได้สัมผัสของเล่น

1.5 การรับรู้เกี่ยวกับน้ำหนัก (Weight) การยกและการหยิบจับของเล่นทำให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องน้ำหนัก

2. ความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ในสถานการณ์การเล่นต่าง ๆ โดยเฉพาะการเล่นที่พ่อแม่มีโอกาสจัดสิ่งแวดล้อมให้หรือแนะนำการเล่น ทำให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องได้ เช่น ความคิดรวบยอดทางอาชีพจากการเล่นบทบาทสมมติเป็นบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์จากการเล่นขายของเด็กได้เรียนรู้เรื่องเงินตรา การทอนความคิด รวบยอดเกี่ยวกับเวลา เช่น การดูเวลา การรู้จักอายุ เป็นต้น

3. การเสริมสร้างความนึกคิดและความคิดสร้างสรรค์ เด็กจะแสดงความนึกคิดผ่านการเล่น ทั้งในรูปสัญลักษณ์และภาษา การเล่นจึงเป็นการเสริมสร้างความนึกคิด และความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นกุญแจสู่การพัฒนาทางด้านสติปัญญา การพัฒนาทางสติปัญญาจะเพิ่มขึ้น

ถ้าเด็กมีประสบการณ์การเล่นมากขึ้น โดยเฉพาะการเล่นอิสระ จะช่วยให้เด็กได้พิจารณาบุคลิกภาพของตน มีความเชื่อมั่น และมีความเป็นตัวของตัวเอง

เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2524 : 223) การเล่นมีประโยชน์ มีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อการเจริญเติบโตทางร่างกาย จิตใจ เข้าวัยปัญญา อารมณ์และสังคมของเด็ก ทั้งนี้เพราะการเล่นเป็นวิธีการหรือทางที่จะสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับตนเองเพื่อเรียนรู้และรับรู้สิ่งแวดล้อมซึ่งไม่มีใครสอนได้ และการเล่นเป็นวิธีการหรือทางที่เด็กจะช่วยให้ตนเองสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตรงกับความเป็นจริงรอบ ๆ ตัวจากการศึกษาเอกสาร พบว่าการเล่นของเด็กมีประโยชน์และความสำคัญมากมายอาทิ เช่น การเล่นของเด็ก คือ วิธีการศึกษา การเล่นจัดเป็นการศึกษาของเด็ก เพราะขณะที่เด็กเล่นเด็กจะได้สัมผัสจากประสบการณ์ตรงเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยธรรมชาติส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน เช่น การฝึกฝนมารยาทที่ดีของเด็ก การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อนฝูงการสร้างมิตร การใช้กล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ การใช้ภาษา การกระตุ้น และส่งเสริมจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก การเล่นเป็นการระบายอารมณ์และความต้องการต่าง ๆ ของเด็กอันเป็นการผ่อนคลายไม่ให้เกิดความตึงเครียด

3.3 พฤติกรรมการเล่นของเด็ก

วารภรณ์ รักวิจัย (2533 : 130-131) การเล่นของเด็กที่มีลักษณะคล้ายกับการทำงานในชีวิตวัยเด็กซึ่งช่วยในการพัฒนา ผ่อนคลายและตอบสนองต่อความต้องการของเด็กทั้งทางร่างกายอารมณ์ สังคมและสติปัญญา ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและคุณค่า พฤติกรรมการเล่น แบ่งได้ดังนี้

1. การเล่นกลางแจ้ง (Physical Play) เป็นการเล่นเพื่อออกกำลังกายและฝึกทักษะการทำงานของกล้ามเนื้อและประสาทที่ควบคุมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ การเล่นชนิดนี้จะทำให้เด็กแข็งแรงและมีสุขภาพสมบูรณ์ เช่น การวิ่ง การกระโดด การปีนป่าย การว่ายน้ำ
2. การเล่นแบบสัมผัส (Manipulative Play) เป็นการเล่นที่ใช้มือสัมผัสและต้องฝึกให้เด็กได้ใช้มือกับตาให้สัมพันธ์กัน เช่น การเล่นน้ำ เล่นทราย บล็อก ภาพตัดต่อ โดมิโนการเล่นแบบสร้างสรรค์ (Creative Play) เป็นการเล่นที่เสริมสร้างความนึกคิดจินตนาการในการสร้างสรรค์ การประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เช่น การวาดรูป การตัดกระดาษ การปั้น การประดิษฐ์เศษวัสดุ
3. การเล่นเพื่อสร้างมโนภาพ (Imagination Play) เป็นการเล่นที่คิดคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การเลียนแบบ บทบาทสมมติ เช่น การเล่นบทบาทพ่อแม่ หมอ ครู ตำรวจ หรือ

การเล่นหม้อข้าวหม้อแกง การเล่นแบบนี้จะเป็นการช่วยผ่อนคลายความรู้สึกโกรธ และความรู้สึก กลัวของเด็กได้มาก

วารลีย์ โกดัย (2540 : 19-21) ได้แยกพฤติกรรมการเล่นออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การเลียนแบบ (Imitation) เป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของผู้เล่น ในด้านที่เกี่ยวกับตัวผู้เล่นหรือเด็ก การเล่นเลียนแบบช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้สิ่งรอบตัวต่าง ๆ ที่ได้รับรู้ผ่านประสาทสัมผัส แต่ยังไม่อาจจะเข้าใจหรือรู้ความหมายได้ในทันทีที่ได้รับรู้ (Perceived Unknown) ในการเล่นเลียนแบบ เด็กจะผสมผสานกลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องเข้ากับสิ่งที่เด็กเลียนแบบ สิ่งที่เด็กคุ้นเคยแล้ว (Cognized Known) จะเห็นได้จากการที่เด็กมักเล่นเลียนแบบสิ่งที่ตนคุ้นเคยก่อนจะเห็นว่าสำคัญแต่สถานการณ์หรือสิ่งที่เด็กนำมาเล่นจะแตกต่างกันไป แล้วแต่ภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

2. การสำรวจ (Exploration) ความสนใจความสงสัยและความกระตือรือร้นใคร่รู้ในสิ่งรอบตัวต่าง ๆ เป็นคุณสมบัติประจำตัวของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 3-6 ปี เป็นรากฐานของการเล่นแบบสำรวจหากผู้ใหญ่รู้จักสนับสนุนการเล่นถูกวิธีแล้ว คุณสมบัติประจำวัยนี้จะได้รับการพัฒนาและมีติดตัวเด็กต่อไปเรื่อย ๆ ทั้งจะทำให้การเล่นของเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการเล่นสำรวจเด็กจะได้ใช้ประสาทรับความรู้สึกของเขามากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉยๆ เด็กจะจับใจของเล่น กลิ้งไปมา ลองดม ลองดูดู ฟังว่ามีเสียงมาจากส่วนใดของการเล่นแล้วค้นหาด้านเหตุที่มาของเสียงด้วยการแกะของเล่นออกมาดู ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ของเสียแต่เด็กจะเรียนรู้ว่าตนเองสามารถทำให้สิ่งและสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดหรือเปลี่ยนแปลงได้ ความไวของประสาทรับความรู้สึกจะเกิดหรือพัฒนาตามประสบการณ์ใหม่ของการเล่นสำรวจอยู่เสมอการเล่นสำรวจนี้จะเป็นพฤติกรรมขั้นที่จะนำเด็กไปสู่การค้นพบและการแก้ปัญหาสิ่งหรือสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

3. การทดสอบ (Testing) ในการเล่นแบบทดสอบเด็กจะอาศัยความรู้ใหม่ที่ได้จากการสำรวจและความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐานสิ่งที่ได้สำรวจศึกษามาแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่นเพื่อทดสอบดูว่า คุณสมบัติของของเล่น และวิธีการที่วางไว้จะเป็นไปตามที่เขาคิดหรือไม่ อย่างไร เช่น ถ้าเอาแท่งไม้สี่เหลี่ยมมาตั้งเป็นรูปต่าง ๆ จะเป็นรูปอะไรบ้างและจะตั้งได้สูงมาก ๆ ตามที่ต้องการหรือไม่ เป็นต้น ก่อนการทดสอบ เด็กจึงควรมีโอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่เล่นก่อน โดยการเล่นสำรวจและเลียนแบบ ในกรณีที่แบบทดสอบ ไม่ได้ผลตามที่คาดไว้ปัญหาที่ตามมาก็คือ การที่จะแก้ไขอย่างไรเกี่ยวกับ

วิธีการเล่น เช่น พิจารณาแก้ไขจังหวะ และลักษณะของการวางแท่งไม้ต่อ ๆ กัน ที่ทำให้มีการทรงตัวดีเมื่ออยู่ต่อ ๆ กันสูง ๆ หรือศึกษาใหม่เกี่ยวกับคุณสมบัติของของเล่นนั้น ๆ เช่น พิจารณาถึงรูปร่าง ขนาดความหมาย ความละเอียดของแท่งไม้ที่ให้ผลดีต่อการทรงตัว เมื่อถูกนำมาตั้งเป็นรูปต่างๆที่สูงมาก ๆ เป็นต้น ถ้าการทดสอบเป็นไปในรูปของการเล่นแล้วความเป็นไปได้ อาจจะสูงมากที่เด็กจะไม่ล้มเลิกการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความอดทนสนใจเป็นพิเศษที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะในการเล่นเด็กไม่ต้องแข่งกับใคร นอกจากกับตัวของเขาเอง หรือถ้าจะแข่งกับผู้อื่นก็เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความล้มเหลวผิดพลาดที่เกิดขึ้น ไม่ได้เป็นเครื่องแสดงว่าตัวเขาไม่มีความสามารถ เพราะเขามีอิสระที่จะทดลอง ค้นคว้าและทดสอบใหม่ได้เสมอ คุณค่าของการเล่นทดสอบที่เด่นชัดคือ ส่งเสริมพัฒนาการการรู้จักคิดอย่างมีเหตุผลเหตุและผลจะได้จากการสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดจากการทดสอบ และผู้เล่นจะได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและเรียนรู้ที่จะช่วยตนเองด้วย

4. การสร้าง (Construction) หมายถึงการที่ผู้เล่นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดท่าของเล่น โดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลงตกแต่งทำเป็นหัวแล้วใช้ขี้เล่นการสร้างสถานการณ์การเล่น โดยการสร้างเรื่องและเล่นตามเรื่องการวางกฎเกณฑ์การเล่น โดยกำหนดตัวผู้เล่นหรือเปลี่ยนแปลงจากของเดิมเป็นต้นการเล่นแบบนี้เริ่มต้นจากการที่เด็กสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ออกได้ต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร โดยมีเหตุผลที่พอจะสรุปแยกแยะความแตกต่าง และความเหมือนนั้นได้ (Differentiation Process) และโดยไม่รู้ตัวเด็กจะเริ่มใช้อารมณ์ และความคิดเห็นนั้นของเขาออกมาเป็นการกระทำซึ่งตัวเองสามารถควบคุมได้ การเล่นสร้างนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการเก็บรวบรวมอารมณ์ความคิด และเหตุผลให้มาสัมพันธ์กันในรูปรวมใหม่เพื่อก่อให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ๆในด้านสร้างสรรค์ (Creative Imagination) เพื่อให้ความหมายของการกระทำหรือการเล่นสร้างความสำเร็จผู้เล่นหรือเด็กจึงต้องใช้ความรู้ความสามารถอื่น ๆ เช่นการแปลความหมายของความคิดเห็นและความรู้สึกรู้สึกของตนเองออกมาในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic Representation) ดังตัวอย่างโดยการสร้างสมมุติให้กบกลายเป็นม้า การสื่อความหมายของการเล่นให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจได้ โดยการใช้คำพูดภาษาพูด (Verbal) และกริยา ท่าทาง สีหน้า (Non-Verbal) ดังตัวอย่าง การเล่นเลียนแบบพ่อแม่ลูกและหมอ หรือการเล่นสร้างเรื่องตามความคิดคำนึง

วิลมา ประชากุล (2547 : 22-23) ได้จัดพฤติกรรมการเล่นเป็น 4 พฤติกรรม ดังนี้

1. การเล่นสำรวจ (Exploring Play) เป็นกิจกรรมแรกในการเล่นของเด็ก โดย

เด็กจะทำการสำรวจวัตถุสิ่งของของเล่นที่อยู่รอบตัวด้วยการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 การสำรวจของเล่นหรือสิ่งของอาจเกิดขึ้นไปซ้ำมาหลายครั้ง และแต่ละครั้งเด็กจะมีมุมมองที่ต่างกันออกไปจนกว่าเด็กจะสามารถสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้

2. การเล่นสร้างสรรค์ (Creative Play) จะเป็นการเล่นที่อยู่บนพื้นฐานของการเล่นสำรวจและทักษะพัฒนาการ เด็กจะนำเอาวัตถุสิ่งของที่เขาพบและนำมาใช้โดยการอาศัยทักษะที่เขาได้มีการพัฒนาแล้ว เพื่อช่วยในการสร้างสรรค์สิ่งของตามแบบฉบับของเด็กเอง

3. การเล่นจินตนาการ (Imagination Play) จะเป็นการเล่นที่เกี่ยวข้องกับการเล่นแบบสร้างสรรค์โดยเด็กจะแสดงการเล่นออกมาในรูปแบบการเล่นแบบสมมุติ เช่น กำลังทำอาหารเด็กจะแสดงบทบาทสมมติเป็นแม่ครัว ซึ่งสิ่งนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการเลียนแบบจากสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก

4. การเล่นผจญภัย (Adventure Play) เป็นการเล่นที่ช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกายและเพิ่มทักษะการเคลื่อนไหว ช่วยให้การใช้กล้ามเนื้อและอวัยวะต่าง ๆ สัมพันธ์กันได้ดีขึ้น

วิชา ประชาภูต (2547 : 23) ได้แบ่งพฤติกรรมการเล่นของเด็กเป็น 3 แบบดังนี้

1. การเล่นตามลำพัง เด็กจะทำการเล่นของเล่นที่มีความแตกต่างจากคนอื่นโดยลำพัง ถึงแม้ว่าเด็กจะอยู่ใกล้กับเด็กคนอื่น แต่ไม่ปรากฏการสนทนาแทนคำพูดเลย เด็กมุ่งมั่นที่จะเล่นกิจกรรมโดยมีตนเองเป็นศูนย์กลาง

2. การเล่นเคียงข้างเพื่อน เด็กจะเล่นอย่างอิสระท่ามกลางเด็กคนอื่น ๆ โดยเล่นของเล่นที่มีความคล้ายคลึงกับของเล่นของเด็กอื่นที่เล่นอยู่

3. การเล่นแบบกลุ่มสามารถจำแนกเป็น

3.1 การเล่นที่มีลักษณะแบบรวมกลุ่ม เด็กจะเล่นกับเด็กอื่น โดยทำตามการเล่นของกลุ่มเป็นสำคัญ แต่ส่วนใหญ่เป็นการเล่นที่ไม่มีการกำหนดจำนวนผู้เล่นหรือมีกฎข้อบังคับที่ชัดเจน

3.2 การเล่นที่มีลักษณะแบบร่วมมือ จะเป็นการเล่นภายในกลุ่มที่มีการกำหนดเป้าหมายในการเล่นอย่างชัดเจน เช่น การเล่นเกมที่มีกติกากำหนด เป็นต้น

3.4 พัฒนาการด้านต่าง ๆ กับการเล่น

กูดยา ตันติผลาชีวะ (2549 : 24-25) กล่าวว่า การเล่นเป็นประสบการณ์ที่สำคัญสำหรับการศึกษาของเด็กปฐมวัยทั้งทางตรงและทางอ้อมขณะเล่นเด็กได้คิด ได้กระทำ ได้สัมผัส และสนุกสนานกับการเล่น พิวาเจท์ (Piaget) ให้ความหมายการเล่นว่าเป็นงานของเด็กเป็นงานแห่งการเรียนรู้เข้าใจ และพัฒนาปัญญา เด็กจะซึมซับความรู้และพฤติกรรมต่าง ๆ จากการเล่น

การคิดของเด็กเกิดจากการค้นคว้า เด็กใช้ความรู้ที่ค้นพบจากการค้นคว้ามาสร้างความรู้ใหม่ด้วยการเปรียบเทียบสารสนเทศ หรือข้อมูลที่ได้รับใหม่จากความรู้เก่าที่มีอยู่เพื่อการปฏิเสธ ยืนยัน ขยายความ หรือกระจายความคิดที่มีอยู่ขยายเป็นการเรียนรู้เพิ่มเติม

นิรมล ชยุดสาหกิจ (2527 : 3) กล่าวว่า การเล่นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กในภาพรวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญาชีวิตของคนนั้นมีการปรับตัวอยู่เสมอทั้งด้านร่างกายและความคิดความเข้าใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลซึ่งในการปรับตัวนั้นต้องอาศัยกระบวนการพื้นฐานสองอย่าง ซึ่งทำงานต่อเนื่องกันมาสนับสนุนพัฒนาการทางการคิดของ พิวาเจท์ (Piaget) ยึดแนวศึกษาตามพัฒนาการทางสติปัญญา 4 ประการ ดังนี้ (ประสาทอิศรปริดา. 2532 :121 : อ้างอิงมาจาก Piaget.)

1. ชั้นต่าง ๆ ของพัฒนาการของร่างกายย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาและการคิด
2. พัฒนาการ โครงสร้างทางสติปัญญาและการคิดเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม
3. โครงสร้างทางสติปัญญา และการคิดนั้นพัฒนามาจากการกระทำ (Action) ของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมในทฤษฎีของพิวาเจท์ กิจกรรมทางสติปัญญาและการคิดพัฒนามาจากกลไกสัมผัส การเคลื่อนไหวและการกระทำไปสู่กิจกรรมที่ต้องใช้สัญลักษณ์และภาษา
4. ทิศทางของพัฒนาการในการปะทะสังสรรค์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมนั้นจะมุ่งไปสู่ระดับสมดุลที่สูงขึ้น มีการปรับแต่ง (Adaptation) ในระดับที่ซับซ้อนมากขึ้น คือปรับทั้งตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมให้เข้าหาซึ่งกันและกัน

กรรณก ฐปประสม (2548 : 199-201) การจัดกิจกรรมการเล่นสำหรับเด็กปฐมวัยสามารถจัดได้ดังนี้

1. การจัดเตรียมของเล่นต่างๆ ที่สามารถจมน้ำ ลอยน้ำ ด้วยพลาสติกหลายขนาดเด็กจะเกิดการเรียนรู้เรื่องการลอย การจมของวัตถุ และการตวงน้ำจากถ้วยขนาดใหญ่และจากถ้วยขนาดเล็ก การนับจำนวน เป็นการเรียนรู้จากการเล่นเชิงสำรวจ ทดลอง
2. การเล่นทรายจากของเล่นต่าง ๆ ซ้อนตักทรายถังพลาสติก ด้วยพลาสติกหลายขนาด เด็กจะเกิดการเรียนรู้จากการตวงจากถ้วยขนาดใหญ่และจากถ้วยขนาดเล็ก การนับจำนวนเป็นการเรียนรู้จากการเล่นเชิงสำรวจ ทดลอง
2. การเดินเลียนแบบ เด็กจะเลียนแบบการแต่งกายจากเสื้อผ้า ของใช้ส่วนตัวต่าง ๆ ของบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่สนใจนอกจากนั้นจะมีจินตนาการทางการคิด ทำท่าทาง

ต่างๆ อีสระและสนุกสนาน

4. การจัดเตรียมอุปกรณ์ที่มีเสียงดังแตกต่างกัน เช่น หม้อ กระทะ จาน ชาม ช้อนไม้ ขวดชนิดต่าง ๆ เครื่องเคาะจังหวะจากฝาขวดน้ำอัดลม เป็นต้น จากอุปกรณ์เหล่านี้เด็กจะจินตนาการในการเล่นดนตรี ร้องรำทำเพลงประกอบการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล

วารสาร รักวิจัย (2533 : 146-147) กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมกิจกรรมการเล่นด้วย

ของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย มีดังนี้

1. จัดสภาพแวดล้อมอุปกรณ์ของเล่นและเวลาที่ใช้เพื่อการเล่นให้กับเด็กอย่าง

อีสระเสรี

2. เวลาเลือกซื้ออุปกรณ์ของเล่น ควรจะพิจารณาถึงความปลอดภัยมากที่สุด และควรที่จะคำนึงถึงความเหมาะสมกับอายุของเด็ก

3. เวลาที่เด็กเล่น ควรจะคอยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำการเล่นเมื่อเด็กต้องการเวลาเด็กเล่น ควรให้ความเป็นอิสระและนานตามความต้องการและความสนใจของเด็ก

4. การเล่นของเด็กควรเป็นการแสดงออกอย่างเสรีและสนุกสนานเพลิดเพลิน

5. การจัดการของเล่นและการเล่นต้องมีความเหมาะสมกับความเข้าใจของเด็ก

เพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการเล่นและกระหายที่จะเล่นต่อไป

6. จำนวนของของเล่น ไม่จำเป็นต้องมีมากขึ้น เพราะถ้ามีมากเกินไปจะทำให้

เด็กเลือกไม่ถูกเกิดความสับสน

7. ไม่ควรคาดหวังในการเล่นของเด็กว่าจะต้องเล่น ได้ดีบรรลุตาม จุดมุ่งหมาย ที่วางไว้

การเล่นของเด็กจะมีประสิทธิภาพและเกิดคุณค่าต่อเด็กมากน้อยเพียงใดนั้นการ จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการเล่น หรือของเล่นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอกล่าวถึงลักษณะ ของของเล่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษา. 2541 : 115-117)

1. ของเล่นสำหรับเด็กแรกเกิด ถึง 1 เดือน ควรเป็นของเล่นที่แขวนให้มองเห็นเกิด การเคลื่อนไหว หรือหมุนเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวการใช้สายตา สิ่งที่แขวนและเคลื่อนไหว และมีเสียงดนตรีจะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาด้านการเคลื่อนไหวลูกตา มือและเท้า

2. ของเล่นสำหรับเด็กระยะ 1-4 เดือน ควรเป็นเครื่องเล่นที่ทำให้เกิดเสียงดนตรี แขวนและหมุน ได้เด็กจะมองและฟังเพื่อหาแหล่งที่มาของของเล่น จะทำให้เกิดการพัฒนาทาง ประสาทตาและประสาทสัมผัส โดยมีของเล่นที่มีลักษณะใช้มือจับถือได้ง่าย เขย่าแล้วเกิดเสียง

เมื่อเด็กเอาเข้าปากแล้วไม่ก่อให้เกิดอันตราย

3. ของเล่นสำหรับเด็กแรกเกิด 4-8 เดือน ควรเป็นของเล่นที่สามารถใช้มือจับ และตีหรือเขย่า การเขย่าจะยังให้เกิดเสียง จะช่วยให้เกิดพัฒนาการทางกล้ามเนื้อ ข้อมือ ทำของเล่นที่มีลักษณะยืดหยุ่นต่าง ๆ กัน ส่วนในช่วงอายุ 7-8 เดือน เด็กเริ่มนั่งได้ นั่งเล่นในอ่างน้ำและสามารถหาของเล่นที่ลอยน้ำได้ เช่น ตุ๊กตารูปสัตว์ที่ลอยน้ำได้

4. ของเล่นสำหรับเด็กแรกเกิด 8-12 เดือน ควรเป็นของเล่นที่มีการไหลวนให้เคลื่อนไหว ทำให้เกิดเสียง มีเสียงเพลง ทำให้เด็กประกอบการเดินเป็นจังหวะ เด็กจะชอบเล่นตามจังหวะเสียง จะทำให้เกิดการพัฒนากล้ามเนื้อตะโพกและลำตัว

5. ของเล่นสำหรับเด็กแรกเกิด 12- 18 เดือน ควรเป็นของเล่นที่มีลักษณะลากจูงลูกบอลที่เบา ๆ สำหรับให้เด็กจับโยนและใช้เท้าเตะได้ จะทำให้เกิดการพัฒนากล้ามเนื้อขา ฝ่ามือมือและแขน

6. ของเล่นสำหรับเด็ก 18 - 24 เดือน ระยะเวลาที่เด็กจะรู้จักแยกลักษณะรูปร่างลักษณะสี ความแตกต่างในด้านขนาดและความสูง สามารถที่จะจำสัญลักษณ์รูปสัตว์ ดอกไม้ และแมลงระยะนี้สามารถที่จะสอนให้เด็กได้รู้จักคำ เพราะเป็นช่วงระยะของวัยเลียนแบบ หากจะใช้คำภาษาอังกฤษเรียกควบคู่ไปกับภาษาไทย จะเป็นการฝึกความจำของเด็กในระยะนี้ด้วย

7. ของเล่นสำหรับเด็ก 2 -4 ปี เด็กในวัยนี้หากได้รับการฟังเทปนิทานหรือเสียงเพลงประกอบการเล่านิทานจะเป็นช่วงระยะที่เหมาะสม สำหรับการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ผู้ปกครองจึงต้องรู้จักเล่านิทานให้เด็ก ๆ ฟัง หรือจัดหาเทปนิทานเปิดให้เด็กฟัง จะช่วยสร้างจินตนาการสำหรับเด็กเป็นอย่างมาก เป็นระยะโอกาสของการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก เด็กผู้ชายจะชอบกระโดด โลดเต้น ถีบจักรยานสามล้อ และเตะฟุตบอลขนาดเล็กในช่วงระยะนี้ควรได้พาเด็กไปเล่นสวนสุขภาพ และสนามเด็กเล่นเป็นประจำ สัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง

8. ของเล่นสำหรับเด็กช่วงระยะ 3- 4 ปี ควรหาของเล่นประเภทตัวต่อ แต่งบล็อกจัดเรียงอักษร จะช่วยให้เกิดพัฒนาการทางด้านสติปัญญา

9. ของเล่นสำหรับเด็ก 4-5 ปี เด็กจะมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นควรหาของเล่นสำหรับการต่อท่อนไม้หลายรูปแบบมากขึ้น ชอบปีนป่าย กระโดด การพาไปสนามเด็กเล่น กระโดดจากที่สูงลงหลุมทรายห้อยหอนเด็กจะชอบสังเกต ควรหาจัดหาดินเหนียวหรือดินน้ำมัน เพื่อสำหรับปั้นสัตว์รูปต่าง ๆ การเล่นลูกบิดของบล็อกต่าง ๆ ที่ยากขึ้นจะช่วยพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเพิ่มมากขึ้น เด็กในวัยนี้จะมีความสังเกตมากควรจัดหารูปทรงทางเรขาคณิต

ฝึกให้มีการสังเกตขนาดและรูปร่างต่าง ๆ เพื่อให้จดจำรูปทรงเรขาคณิต การตัดภาพจะช่วยฝึกเด็กให้เกิดการใช้ นิ้ว เป็นการพัฒนากล้ามเนื้อ ข้อมือ นิ้วมือ

10. ของเล่นสำหรับเด็ก 6-7 ปี เด็กจะชอบขี้จิ้งจกยานสองล้อหรือสามล้อเป็นการฝึกการทรงตัว ความเชื่อมั่นและความกล้า การเล่นบัตร์ไฟที่มีรูปเป็นตัวสัตว์ ผลไม้ จะช่วยฝึกให้เด็กรู้จักจดจำและฝึกความจำไปด้วย ควรจัดเตรียมกระดานเพื่อให้เด็กรู้จักขีดเขียนการกระโดดเชือกจะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อขาให้กับเด็ก การเล่นเกมถึงชิงบอลจะช่วยพัฒนา

กล้ามเนื้อขาให้กับเด็กการเล่นถึงชิงบอลจะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อขา ในวัยนี้ควรจัดหาภาพสีหนังสือประกอบภาพคำ วลี หรือประโยค เด็กจะชอบฟังเรื่องราวต่าง ๆ และชอบดูภาพสีต่าง ๆ กัน เพื่อให้เกิดจินตนาการและจินตนาการจะช่วยสร้างเซลล์สมองให้เจริญเติบโตได้ดี

วารสาร รักรวิชัย (2533 : 131 -136) ได้กล่าวถึงของเล่นเด็กที่เหมาะสมกับพัฒนาการ

ของแต่ละวัย ดังนี้

1. เด็กวัยทารก ได้แก่ ของเล่นนุ่ม ๆ ที่กอดได้ของเล่นอ่อน ๆ ที่มีเสียงเมื่อถูกบีบของเล่นพลาสติกที่เด็กเขย่าแล้วมีเสียง ของเล่นพลาสติกให้เด็กใช้ฝึกการกัดการเคี้ยวของเล่นประเภทไขลาน ลูกเขย่ากลม ๆ ข้างในมีเสียงกรู๊งกริ้ง ลูกบอลทำด้วยผ้าสำลีหรือผ้าลินิน ๆ วัสดุเป็นพวงที่ใช้แขวนที่เปล

2. เด็กวัย 1 - 3 ขวบ ได้แก่ ของลากจูง ตุ๊กตาเล็ก ๆ ซึ่งเข้าทั้งในร่มและกลางแจ้ง บันไดสำหรับปีนและกระดานสั้น ไม้กระดก เครื่องเล่นสำหรับเล่นทราย บล็อกขนาดกว้างประมาณ 5 - 6 ชั้น โครงไม้สำหรับปีนปีนรถเล่นต่าง ๆ เครื่องบิน รถไฟ รถบรรทุก หนังสือนิทานหนังสือภาพต่าง ๆ พลาสติกสร้างสรรค์ ของเล่นที่ทำให้เกิดเสียง ลูกบอลผ้า ตุ๊กตายาง ภาพตัดต่อเล่นน้ำ เล่นทราย

3. เด็กวัย 3-5 ขวบ ได้แก่ หนังสือภาพ นิทาน ชุดเสื้อผ้าของผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่ของเล่นที่มีรูปทรงเรขาคณิต ดินน้ำมัน แป้ง หรือดินเหนียว บ้านตุ๊กตา ตุ๊กตาหุ่น บล็อกขนาดต่าง ๆ ของใช้ภายในบ้านจำลองภาพตัดต่อ (8 - 20 ชิ้น) วัสดุสำหรับใช้ในการวาดภาพ ระบายสีเครื่องเล่นสนาม ของเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ของเล่นจำลองต่าง ๆ ทรายและอุปกรณ์สำหรับเล่นทราย น้ำและอุปกรณ์สำหรับเล่นน้ำ ตุ๊กตาสัตว์รูปต่าง ๆ ลูกบิดเชือกสำหรับกระโดด

4. เด็กวัย 6-12 ขวบ ได้แก่ อุปกรณ์สำหรับวาดภาพระบายสี เครื่องเล่น ข่างไม้ เครื่องทำสวน ทรายและอุปกรณ์สำหรับเล่นทราย เครื่องเล่นสนาม ไม้บล็อก บ้านตุ๊กตา และอุปกรณ์ สิ่งจำลองจิ้งจกยาน สัตว์เลี้ยง เชือกสำหรับกระโดด ฟุตบอล ของเล่นที่เป็นเครื่องยนต์ กลไกนิทาน บัตรภาพ บัตรคำ เกมจับคู่ตุ๊กตาหุ่นต่าง ๆ หุ่นยนต์ เกม โดมิโน ดินเหนียว

ดินน้ำมันหรือแป้ง การต่อภาพเหมือน การเล่นรูปสัตว์ต่าง ๆ ของเล่นทางวิทยาศาสตร์
 วิลนา ประชากุล (2547 : 70) กล่าวว่า ถ้าการเล่นของเด็กได้รับการเติมเต็มและ
 สนับสนุนส่งเสริมจากผู้ปกครองแล้ว ความงอกงามทางด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมก็จะ
 ได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางด้านร่างกาย มีสุขภาพพลานามัยและสภาพจิตใจ
 ที่ดี อันจะมีผลต่อการผลิตผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพต่อไปในอนาคต

จากการศึกษาเอกสารพบว่า การเล่นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กใน
 ภาพรวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา ชีวิตของคนนั้นมีการปรับตัวอยู่เสมอทั้งด้าน
 ร่างกายและความคิดความเข้าใจ เพื่อให้เกิดความสมดุล การเล่นเป็นประสบการณ์สำคัญ
 สำหรับปรับตัว และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยขณะเล่นเด็กได้คิด ได้กระทำ ได้สัมผัสและ
 สนุกสนานกับการเล่น การเล่นเป็นงานแห่งการเรียนรู้เข้าใจ และพัฒนาปัญญาเด็กจะซึมซับ
 ความรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ จากการเล่น

3.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเล่น

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 112) กล่าวว่า นักจิตวิทยาหลายคนและนักการศึกษา
 ปัจจุบันถือว่าการเล่นคือการทำงานของเด็กโดยมีบ้านหรือโรงเรียนเป็นสถานที่ทำงาน และให้
 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็กไว้มากมายซึ่งล้วนแต่ให้ความสำคัญต่อการเล่นของเด็กทั้งสิ้น
 นักจิตวิทยาชาวฝรั่งเศสคนสำคัญ คือ พิโอเจท์ (Jean Piaget) ได้แสดงความคิดไว้ว่า การเล่นทำ
 ให้เด็กเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มที่ที่นักจิตวิทยาชื่อ สคาร์ฟ (Scarfe) ให้แนวคิดว่า
 การเล่นของเด็กคือวิธีการค้นพบโลกใหม่ เป็นการทดลองให้เด็กสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง
 ตนเองกับโลกโดยรอบ

ฉวีวรรณ กินวงศ์ (2543 : 113) กล่าวว่า การเล่นทำให้เด็กเรียนรู้วิธีเรียนช่วยให้
 เด็กสามารถปรับตนเองกับโลกโดยรอบกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ กับการเรียน การทำงาน และฝึก
 ทักษะที่จำเป็นกับชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นทำให้เด็กเกิดความมั่นใจ และค้นพบ
 ความชอบความถนัด ความเป็นตนเองที่ละน้อย

พิโอเจท์ เห็นว่าการเล่นเป็นส่วนสำคัญของวิวัฒนาการทางด้านสติปัญญาการเล่น
 เป็นการกระทำและเป็นการคิดที่เข้าตัวพอใจ และเป็นกิจกรรมที่ตนเป็นผู้กำหนดเองเสีย
 มากกว่าได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม การเล่นของเด็กจะพัฒนาตามลำดับขั้นทางสติปัญญา
 ของเด็กเป็นไปเป็นลำดับต่อเนื่องกัน ไม่สลับซับซ้อน เมื่อพัฒนาการขั้นต้นสมบูรณ์ก็จะเกิดการ
 พัฒนาขั้นต่อ ๆ ไป พัฒนาการขั้นหนึ่ง ๆ

นิรมล ชยุดสาหกิจ (2527 : 14) แสดงให้เห็นถึงแบบแผนของการจัดหมวดหมู่ทางความคิดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ โครงสร้างของสติปัญญาในพัฒนาการแต่ละขั้นนั้นมีโครงสร้างและมีลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกแตกต่างกัน ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพ็ออาเจท์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) เป็นทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงวัยพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยอาศัยขบวนการทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงวัยพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยอาศัยขบวนการทำงานที่สำคัญของโครงสร้างทางสติปัญญา คือ ขบวนการปรับเข้าสู่โครงสร้าง (Assimilation) และขบวนการปรับขยายโครงสร้าง (Accommodation)

ประสาท อิศรปริดา (2532 : 121 - 122) กล่าวถึงความหมายของขบวนการปรับเข้าสู่โครงสร้างว่า เป็นการรับข้อมูลภายนอกนำเข้ามาปรับให้เข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว ส่วนขบวนการปรับขยายโครงสร้าง เป็นการปรับปรุงของโครงสร้างของความรู้เดิมของความรู้เดิมเพื่อจะรับความรู้ใหม่ ๆ พ็ออาเจท์ ได้แบ่งลำดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น ซึ่งกำหนดอายุโดยประมาณของแต่ละขั้นได้ ดังนี้

1. ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว (Sensory - motor Stage) ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การไขว่คว้า การเคลื่อนไหว การมอง การดูด ในวัยนี้เด็กแสดงให้เห็นว่ามีสติปัญญาด้วยการกระทำเด็กสามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด เด็กจะต้องมีโอกาสที่จะปะทะกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดในขั้นนี้ความคิดความเข้าใจของเด็กจะก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เช่น สามารถประสานงานระหว่างกล้ามเนื้อมือและตา เด็กในวัยนี้มักจะทำอะไรซ้ำบ่อยๆ เป็นการเลียนแบบพยายามแก้ปัญหาด้วยการลองผิดลองถูก เมื่อสิ้นสุดระยะนี้เด็กจะมีการแสดงออกของพฤติกรรมอย่างมีจุดหมายและสามารถแก้ปัญหาโดยการเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ แต่กิจกรรมทางการคิดของเด็กวัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่เฉพาะสิ่งที่สามารถสัมผัสได้เท่านั้น

2. ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Stage) ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่อายุ 2 - 7 ปี ซึ่งแบ่งออกเป็นขั้นย่อยอีก 2 ขั้น คือ ขั้นก่อนคิดสังกัป (Pre Conceptual Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็กอายุ 2 - 4 ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีเหตุผลเบื้องต้น สามารถจะโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์หรือมากกว่ามาเป็นเหตุผลเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันแต่เหตุผลของเด็กวัยนี้ยังมีขอบเขตจำกัดอยู่เพราะเด็กยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คือ ถือความคิดตนเองเป็น

ใหญ่ และมองไม่เห็นเหตุผลของคนอื่น ความคิดและเหตุผลของเด็กวัยนี้จึงไม่ถูกต้องกับหลักความจริง นอกจากนี้ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ยังอยู่ในระดับเบื้องต้น เช่น เข้าใจว่าเด็กหญิง 2 คน ชื่อเหมือนกันจะมีทุกอย่างเหมือนกันหมด แสดงว่าความคิดรวบยอดของเด็กวัยนี้ยังไม่พัฒนาเต็มที่ แต่พัฒนาการภาษาของเด็กเจริญรวดเร็วมก และขั้นการคิดแบบสหัชญาณ (Intuitive Thought) เป็นขั้นพัฒนาการของเด็กอายุ 4 – 7 ปี ขั้นนี้เด็กจะเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่ขึ้นรู้จักแยกประเภทและแยกชิ้นส่วนของวัตถุ เข้าใจความหมายของจำนวนเลข เริ่มมีพัฒนาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์แต่ไม่แจ่มชัดนัก สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้โดยไม่คิดเตรียมล่วงหน้าไว้ก่อน รู้จักใช้ความรู้ในสิ่งหนึ่ง ไปใช้อธิบาย หรือแก้ปัญหาอีกสิ่งหนึ่งและสามารถให้เหตุผลทั่ว ๆ ไป มาสรุปแก้ปัญหา โดยไม่คิดวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนเสียก่อน การคิดหาเหตุผลของเด็กขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขารับรู้หรือสัมผัสจากภายนอก

3. ขั้นการปฏิบัติการคิดด้านรูปธรรม (Concrete Operational Stage) ขั้นนี้จะเริ่มจากอายุ 7 – 11 ปี พัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้สามารถสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ ในการแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้ เด็กวัยนี้สามารถที่จะเข้าใจเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมได้ สามารถที่จะเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของความคงตัวของสิ่งต่าง ๆ โดยที่เด็กเข้าใจว่าของแข็งหรือของเหลวจำนวนหนึ่งแม้ว่าจะเปลี่ยนรูปร่างไปก็ยังมีน้ำหนักหรือปริมาตรเท่าเดิม สามารถที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนย่อยส่วนรวมลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือความสามารถในการคิดย้อนกลับ นอกจากนั้นความสามารถในการจำแนกของเด็กช่วงนี้มีประสิทธิภาพมาก สามารถจัดกลุ่มหรือจัดการได้อย่างสมบูรณ์สามารถสนทนากับบุคคลอื่นและเข้าใจความคิดของผู้อื่นได้ดี

4. ขั้นปฏิบัติการคิดด้วยนามธรรม (Formal Operational Stage) ขั้นนี้จะเริ่มจากอายุ 11 – 15 ปี ในขั้นนี้พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นขั้นสุดยอด คือเด็กจะเริ่มคิดแบบผู้ใหญ่ ความคิดของเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กจะสามารถที่จะคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่ สามารถที่จะคิดแบบนักวิทยาศาสตร์ สามารถที่จะตั้งสมมติฐานและทฤษฎีและเห็นว่าความเป็นจริงที่เห็นด้วย การรับรู้ที่สำคัญเท่ากับความคิดกับสิ่งที่อาจจะเป็นไปได้เด็กวัยนี้มีความคิดที่นอกเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบันสนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างและมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับที่ไม่มีตัวตนหรือสิ่งที่เป็นามธรรม

จากการศึกษาเอกสารพบว่า การเล่นได้ส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ภาษาและสติปัญญา ซึ่งส่งผลต่อสติปัญญาด้านความคิด ความเข้าใจ การสร้างสรรค์จากการเล่น การสัมผัสและการกระทำ การเล่น สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ของการเรียนรู้ได้

4. สื่อและสื่อวัสดุปลายเปิด

4.1 ความหมายของสื่อ

ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 133) สื่อ คือ ตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาจากผู้ส่งไปยังผู้รับในการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 23) สื่อเป็นตัวกลางนำความรู้จากครูไปสู่เด็ก ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจง่าย รวดเร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และค้นพบด้วยตัวเอง

เขาวงกต (2550 : 15) สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาจากผู้ส่งไปยังผู้รับในการเรียนการสอน สื่อเป็นตัวกลางนำความรู้จากผู้สอนสู่เด็กทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้นามธรรมที่เข้าใจยากกลายเป็นนามธรรมที่เข้าใจง่าย เรียนรู้ได้เร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และค้นพบด้วยตนเอง ยังมีผู้ที่กล่าวถึงสื่อในเชิงการเรียน การสอนสำหรับเด็กปฐมวัย กล่าวว่า สื่อ หมายถึง เครื่องมือในการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสม เป็นตัวกลางกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเป็นการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงหรือเกิดจากการค้นพบด้วยตัวเอง เป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งเด็กจะเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือมองเห็น จับต้องได้ ไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรมเมื่ออายุสูงขึ้น การเรียนรู้ของเด็กวัยนี้จึงขึ้นอยู่กับของจริงที่พบเห็น ของเล่นที่เลียนแบบของจริง นิทานและเพลง

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 18) สื่อไม่จำเป็นต้องเป็นของที่ผลิตขึ้นโดยมีจุดประสงค์ตายตัวเท่านั้น แต่เป็นอุปกรณ์อะไรก็ได้ที่เด็กนำมาเล่นแล้วได้รับความสุขได้ผ่อนคลาย ได้เรียนรู้ อุปกรณ์ทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมตัวเด็กสามารถใช้เป็นสื่อสำหรับเด็กได้ทั้งสิ้นเช่น อวัยวะต่าง ๆ ของเด็ก ได้แก่ แขน ขา นิ้วมือ เครื่องใช้ของจริง ได้แก่ ของใช้ในครัว โต๊ะเก้าอี้ เสื้อผ้า เศษวัสดุต่าง ๆ ได้แก่ เศษผ้า เศษกระดาษ กระป๋อง และวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ก้อนหิน กิ่งไม้ ใบไม้ น้ำ ทราย ในกระบวนการเรียนการสอนที่เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเพื่อให้การสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของการสอนและการจัดประสบการณ์ครูต้องจัดเตรียมสื่อเพื่อเป็นตัวกลางถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ไปสู่เด็ก เพราะ

การใช้สื่อในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กจะเป็นการทำให้เด็กรับรู้จากประสบการณ์ตรงได้สัมผัส ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ที่ดีสำหรับเด็กจากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า สื่อสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นวัสดุที่เด็กนำมาเล่นแล้วได้รับความสุข ได้ผ่อนคลาย ได้เรียนรู้ เป็นตัวกลางที่ทำให้เด็กเกิดความรู้จากการได้สัมผัสได้ลงมือปฏิบัติช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นรูปธรรมที่เด็กสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย เรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็ว เพลิดเพลิน และเกิดการค้นพบด้วยตนเอง

4.2 ความสำคัญของสื่อ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2539 : 5-9) ปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้ครูผู้สอนผลิตเด็กที่มีคุณภาพ คือ การสอน กิจกรรมง่าย ๆ ตลอดจนสื่อ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนรู้ดำเนินไปตามความมุ่งหมาย โดยสื่อสำหรับเด็กนั้นมีความจำเป็นอย่างมากสื่อมีความสำคัญกับเด็กปฐมวัยทั้งในฐานะที่เป็นตัวกลางเพื่อให้ครูถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยมทัศนคติและทักษะต่าง ๆ ของตนไปสู่เด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในฐานะที่เป็นสิ่งเร้าที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการและประสบการณ์ ในการเรียนรู้ของตน เนื่องจากเด็กวัยนี้เป็วัยที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้โดยการลงมือปฏิบัติจริง การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 127-130) กล่าวว่า สื่อสำหรับเด็กในรูปของของเล่นและอุปกรณ์ต่าง ๆ จะช่วยให้คุณประโยชน์ต่อการเรียน ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียน ได้รับประสบการณ์ที่เป็นจริงเพื่อเป็นพื้นฐานของความคิด และ ความเข้าใจ
2. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ถึงสิ่งที่มีปัญหา เกี่ยวกับขนาด กาลเวลา และ ระยะทาง
3. ช่วยสร้างความสนใจทัศนคติที่ดีของผู้เรียน ช่วยให้เรียนได้ง่าย รวดเร็ว และ เพลิดเพลิน
4. ช่วยแสดงกรรมวิธีต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถอธิบายให้เห็นหรือเข้าใจได้ด้วยการ บรรยายธรรมดา
5. สร้างโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
6. ช่วยเร้าความสนใจของเด็กต่อสิ่งที่ต้องการให้เรียนรู้
7. ช่วยให้เรียน ได้มากขึ้นในเวลาที้น้อยลง

8. ช่วยให้มีความทรงจำต่อสิ่งที่เรียนได้นานและนำไปใช้ได้ดีกว่า
 กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551 : 80-81) กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้มีความสำคัญ เพราะสื่อ
 เป็นเครื่องมือสำหรับช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็ก สื่อการเรียนรู้นี้อาจเป็นวัสดุ อุปกรณ์
 เครื่องมือ รวมถึงช่วยให้การเรียนรู้ของเด็กขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กได้
 สัมผัสล้วนเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย วัสดุ อุปกรณ์ หรือสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งเร้า
 สำหรับเด็ก ยิ่งมีความแปลก ความแตกต่างมาก ๆ เด็กยิ่งได้เรียนรู้มาก ซึ่งลักษณะสื่อการเรียนรู้ที่
 ดีนั้นต้องทำให้เด็กเรียนรู้จากการลงมือกระทำ ได้ทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ในขณะที่ควรกระตุ้นให้
 เด็กเกิดการเรียนรู้ครูก็เป็นสื่อที่เด็กสามารถเรียนรู้จากการสังเกต ตอบสนอง และเลียนแบบ
 สื่อเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 จากการ
 ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมที่เด็กได้รับ ได้สัมผัสอันเป็นประสบการณ์ตรง นับเป็นสิ่ง
 เร้าให้เด็กเกิดความสนใจอยากเรียนรู้อยากสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาความ
 พร้อมทั้ง 4 ด้านคือด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

4.3 ประเภทของสื่อในระดับปฐมวัย

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2539 : 8-11-) กล่าวว่า การใช้สื่อในการจัดประสบการณ์
 ให้แก่เด็กจะเป็นการทำให้เด็กรับรู้ประสบการณ์ตรงได้สัมผัสซึ่งสื่อเป็นการเรียนรู้ที่ดีสำหรับเด็ก
 เด็ก สื่อหรือตัวกลางที่ทำให้เด็กเกิดความรู้หรือประสบการณ์นี้เอง ที่เรียกว่าสื่อ ได้แบ่งสื่อ
 ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สื่อประเภทวัสดุ
2. สื่อประเภทอุปกรณ์
3. สื่อประเภทวิธีการ

4. สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สิ่งช่วยสอนที่มีการสิ้นเปลือง เช่น ซอด้ก ฟิล์ม
 ภาพถ่าย ภาพยนตร์ สไลด์ ส่วนสื่อประเภทวัสดุที่มีความสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัย จำแนกได้
 เป็น วัสดุท้องถิ่นวัสดุเหลือใช้ วัสดุที่ทำขึ้นเอง และวัสดุที่ซื้อมาในราคาถูก อาทิเช่น เปลือก
 หอย ปะการัง ทราย ใบคอง เขาสัตว์ ดินเหนียว แป้งเปียก รดลาก เป็นต้น

5. สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สิ่งช่วยสอนที่เป็นเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องเสียง
 เช่น เครื่องรับวิทยุและเครื่องเล่นเทปบันทึกเสียง เครื่องฉาย เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ และ
 เครื่องฉายภาพยนตร์กับอุปกรณ์ที่ไม่ใช่เครื่องเสียงและเครื่องฉาย เช่น กระดานดำ มี้าหมุน
 กระดาน หก

6. สื่อประเภทกระบวนการหรือวิธีการ ได้แก่ การจัดระบบสาธิต การทดลอง เกมและกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่ครูจัดทำขึ้นเพื่อมุ่งให้เด็กเข้าร่วมในการปฏิบัติ เช่นการเล่นบทบาทสมมติการจัดสถานการณ์จำลองและการจัดศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

พูนสุข บุญยสวัสดิ์ (2527 : 107-109) กล่าวว่า หากแบ่งสื่อออกเป็นสื่อที่ใช้ตามรายวิชา จะมีรายละเอียดการแบ่งดังนี้ สื่อที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนรายวิชา ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์ คนตรี ศิลปะ พละนาฏย ซึ่งสื่อที่พบเห็นได้บ่อย และพบมากในชั้นเรียนอนุบาล คือ สื่อที่อยู่ในหมวด คนตรี ขบร้อง และพละนาฏย ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ แทมมารีน กรรไกร กระดาษ สีประเภทต่างๆ รถจักรยาน รถเข็น ม้าหมุน ชิงช้า อุปกรณ์ที่กล่าวได้ว่าเป็นของเล่นเพื่อการศึกษา อย่างไรก็ตามสำหรับการศึกษาระดับปฐมวัยแล้วของทั้ง 3 ประเภท คือของเล่น ของเล่นเพื่อการศึกษาและสื่อมีความเกี่ยวพันกันจนบางครั้งไม่สามารถแยกออกเป็นชนิดใดชนิดหนึ่งได้ สิ่งของบางสิ่งอาจเป็นได้ทั้ง 3 ลักษณะ ขึ้นอยู่กับลักษณะที่นำไปใช้งาน ซึ่งจากลักษณะสื่อสำหรับเด็กปฐมวัยแล้ว ควรกล่าวถึงสื่อที่เป็นของเล่น หรือที่เรียกว่าของเล่นเพื่อการศึกษาเป็นสำคัญ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าของเล่นเพื่อการศึกษา หมายถึง ของเล่นสำหรับเด็กเล่นเพื่อความสนุกสนาน สร้างความเพลิดเพลินให้เกิดแก่ตัวผู้เล่น ผู้ที่ได้สัมผัส สามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา กระตุ้นการเรียนรู้ การคิดและการสื่อความหมาย ซึ่งครูได้จัดเตรียมมาเพื่อประกอบการจัดประสบการณ์แก่เด็ก ดังนั้นจึงขอกกล่าวถึงของเล่นเป็นสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ประเภทของเล่นสามารถแบ่งได้เป็น 9 แบบ ดังนี้

1. ของเล่นส่งเสริมด้านภาษา เป็นของเล่นที่เกี่ยวข้องกับการฟัง พูด อ่าน เขียน ได้แก่ ของเล่นเกี่ยวกับภาพตัวหนังสือ คำ เรื่องราว และบทสนทนาซักถาม เช่น หนังสือภาพ หนังสือนิทาน เพลง ฯลฯ
2. ของเล่นส่งเสริมด้านคณิตศาสตร์ เป็นของเล่นที่ฝึกการคิดคำนวณ การเปรียบเทียบ การจำแนก การจัดลำดับ การรวม การแยก เช่น ของเล่นที่เกี่ยวกับตัวเลข รูปทรงเรขาคณิต โดมิโน ภาพเรียงลำดับ ฯลฯ
3. ของเล่นให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ เป็นการสังเกตเปรียบเทียบ เป็นของเล่นที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบสี รูปร่าง ลักษณะของสิ่งของต่าง ๆ เช่น ภาพตัดต่อ โดมิโนสี มิโนรูปภาพ การพับกระดาษ
4. ของเล่นฝึกการใช้ประสาทสัมผัส เป็นของเล่นที่เด็กจะได้สัมผัส หยอด กด ร้อย ปัก ผูก เกี่ยว รูด ซึ่งฝึกประสาทตาและมือให้สัมพันธ์กัน เช่น กระดานซ้อนดอก ร้อยเชือก

ตามรู ร้อยลูกปัด

5. ของเล่นพัฒนากล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ เป็นของเล่นที่เด็กจะได้ออกกำลังกายด้วยมือ แขน ขา ลำตัว ด้วยการเล่นกำ บีบ เขย่า เตะ ดึง ลาก ใด ผลัก เลื่อน เช่น การเล่นปั้นดิน ขุดทราย เล่นลูกบอล ชิงช้า ไม้ล้อ เขย่าเครื่องดนตรี

6. ของเล่นให้เล่นเลียนแบบและสมมติตามจินตนาการ เป็นของเล่นที่พัฒนาการรับรู้ ความคิดฝันและเลียนแบบของจริง เช่น เล่นตุ๊กตา เล่นขายของ เล่นเป็นพ่อแม่ เป็นครู ฯลฯ

7. ของเล่นให้เล่นสร้างและความคิดสร้างสรรค์ เป็นของเล่นที่ให้เด็กเล่นสร้างสิ่งต่างๆ ตามโครงร่างที่กำหนดให้ และสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์สร้างสิ่งที่ตนเองสนใจ เช่น เล่นต่อไม้บล็อก เล่นสร้างบ้าน เล่นปั้น เป็นต้น

8. ของเล่นเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับโครงสร้างกลไกของของเล่น เป็นของเล่นที่ส่งเสริมความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์ เช่น การเล่นกังหัน หรือใบพัดหมุน เล่นรถไฟขบวนรถใช้แบตเตอรี่

9. ของเล่นฝึกการแก้ปัญหา เป็นของเล่นฝึกเด็กแก้ปัญหาและกล้าแสดงออกคิดได้รวดเร็ว คล่องแคล่ว เช่น เล่นทายปัญหาหรือปริศนาอะไรเอ๋ย ของเล่นหาทางออก

สุชา จันทร์เอม (2538 : 61-63) ได้แบ่งของเล่นที่แบ่งตามอายุผู้เล่น ดังนี้

1. ของเล่นสำหรับเด็กอ่อน (Babyhood Toys) อายุระหว่างแรกเกิดถึงสองปีเป็นของเล่นที่ฝึกประสาทสัมผัสการรับรู้ต่าง ๆ

2. ของเล่นสำหรับวัยเด็กตอนต้น หรือวัยก่อนเข้าโรงเรียน (Pre-School toys) อายุระหว่าง 2-6 ปี ได้แก่ ของเล่นที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อย่อย ช่วยประสานกันของประสาทสัมผัสรับรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมการใช้ภาษาและความคิดจินตนาการ

3. ของเล่นสำหรับวัยเด็กตอนกลาง (Middle Childhood Toys) อายุระหว่าง 6 - 10 ปี ได้แก่ ของเล่นที่ช่วยพัฒนาปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ของเล่นที่เด็กต้องเล่นร่วมกันของเล่นที่ต้องมีกฎ กติกา

4. ของเล่นสำหรับวัยเด็กตอนปลาย (Late Childhood Toys) อายุระหว่าง 10 - 12 ปี ได้แก่ ของเล่นที่เด็กต้องใช้ความคิดมากขึ้น เช่น การเล่นเกมต่อภาพ ต่อศัพท์ เกมต่าง ๆ เป็นต้น

วีณา ประชาภูต (2547 : 11-12) ได้แบ่งชนิดของวัสดุของเล่นเป็น 4 ประการ ดังนี้

1. วัสดุของเล่นเกี่ยวกับการสอนและการให้ความรู้ (Instructional Materials) ส่วนใหญ่เป็นของเล่นสำเร็จรูปที่เน้นพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โดยการออกแบบให้

สอนทักษะเฉพาะด้าน และก่อให้เกิดความคิดรวบยอดภายในตัวเด็ก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอ่าน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษาทางสังคมซึ่งได้จากการเล่นของเล่นชนิดดังกล่าว สามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 ภาพต่อ (Puzzles) มักได้รับการออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการใช้ประสาทตา และร่วมมือกัน โดยการฝึกหาความสัมพันธ์ทางด้านรูปทรงและขนาด รวมทั้งฝึกการสร้าง ความคิดแบบองค์รวมจากชิ้นส่วนภาพต่อ โดยทั่วไปภาพต่อสำหรับเด็กเล็กควรใช้กระดาษโฟม ขนาดของชิ้นส่วนค่อนข้างใหญ่ประมาณ 4-6 ชิ้น ส่วนภาพต่อสำหรับเด็กโตควรเป็นแบบ จิ๊กซอว์ มีขนาดชิ้นส่วนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งช่วยส่งเสริมทักษะการใช้กล้ามเนื้อเล็ก และการพัฒนา ความคิดรวบยอดขั้นสูงได้เป็นอย่างดี

1.2 ของเล่นประเภทการเรียงลำดับ (Stacking Toys) ออกแบบมาเพื่อให้เด็กฝึก การลำดับเรียงเรียงสิ่งของ โดยใช้ขนาดและสีเป็นหลักจากขนาดเล็กที่สุดไปหาขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งของเล่นชนิดนี้จะช่วยสอนให้เด็กเกิดความคิดเกี่ยวกับการเรียงลำดับ และเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างมือกับตาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.3 ของเล่นประเภทเชือก (Stringing Toys) เป็นของเล่นที่ทำจากวัสดุ หลากหลายแบบ เช่น ไม้ พลาสติก และโลหะ โดยปกติชุดของเล่นเชือกจะประกอบไปด้วย เชือกที่ปราศจากความคม และชิ้นส่วนขนาดเล็กที่มีรูตรงกลาง เพื่อให้เด็กร้อยเชือกเข้าไป การ เล่นของเล่นชนิดดังกล่าวจะช่วยฝึกการทำงานประสานกันระหว่างมือกับตา ทั้งยังฝึกการเรียนรู้ ทางด้านลำดับก่อนหลัง

1.4 วัสดุการเล่นแบบการซ้อนภาพ (Nesting Materials) ออกแบบมาเพื่อพัฒนา ทักษะการเรียงลำดับตามกัน และเข้าใจความสัมพันธ์ของขนาดของเล่น เช่น การฝึกให้เด็กเลือก ขนาดชิ้นส่วนที่เหมาะสมชิ้นหนึ่งใส่เข้าไปในชิ้นส่วนอีกชิ้นให้กลายเป็นชิ้นส่วนเดียวกันอย่าง สมบูรณ์

1.5 ชุดหมุดตอก (Pegboard Sets) เป็นของเล่นเกี่ยวกับการสอนที่ได้รับความ นิยมมาก ซึ่งช่วยสอนให้เด็กเข้าใจในเรื่องรูปทรงของสิ่งของที่แตกต่างกัน เช่น รูปสี่เหลี่ยมกับ รูปวงกลม

2. วัสดุของเล่นที่เป็นของจริง (Real Materials) เป็นวัสดุที่มีลักษณะเฉพาะและไม่ สามารถใช้เล่นได้ในโลกของผู้ใหญ่ วัสดุของเล่นเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็กได้ อย่างยอดเยี่ยม เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนได้หลายรูปแบบ และทำให้เด็กเกิดแรงจูงใจในการ อยากรู้เล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ที่ตนเองยึดเป็นต้นแบบวัสดุของเล่นชนิดนี้ ได้แก่ ทราย โคลน น้ำ

ดินเหนียวอาหาร เครื่องมือช่างไม้ เสื้อผ้าแบบผู้ใหญ่

2.1 ทราย น้ำ และ โคลน (Sand Water and Mud) ถือเป็นวัสดุของเล่นที่ไม่มีรูปแบบหรือรูปร่างที่แน่นอน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับภาษาขณะที่ใช้รองรับวัสดุ เช่น ทราย หลอด หรือแม่พิมพ์นั่นเอง คุณสมบัติของวัสดุของเล่นชนิดนี้นอกจากมีราคาไม่แพงแล้วยังสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นได้อย่างไม่จำกัด

2.2 ดินเหนียว และ แป้งโด (Clay and Play-Dough) ดินเหนียวเป็นวัสดุของเล่นที่ได้จาก ธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับการส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดของเด็ก เพราะสามารถม้วน ตัดแบ่ง ผสมกัน หรือใช้เล่นกับสิ่งของต่าง ๆ ได้ เช่น แม่พิมพ์คุกกี้ เป็นต้น นอกจากนี้ ดินเหนียวสังเคราะห์หรือแป้งโดก็สามารถใช้เล่นแทนดินเหนียวจากธรรมชาติได้ดีเหมือนกัน

2.3 อาหาร (Food) เป็นวัสดุของเล่นธรรมชาติที่ไม่คำนึงถึงสถานภาพเดิมเช่นกัน สามารถเปลี่ยนสถานะได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นแบบเดิม ผัดทำอาหาร หรือแบบแช่แข็งสามารถได้รับประสบการณ์จากลักษณะอาหารที่มีความแตกต่างกันจากการใช้ประสาทสัมผัสของตนเอง

2.4 ไม้และเครื่องมือช่างไม้ (Wood and Wood Working Tools) วัสดุของเล่นจากไม้ส่วนใหญ่จะทำจากไม้แปรรูปซึ่งของเล่นไม้ที่ดีต้องมีผิวเรียบ ไม่มีเหลี่ยมคม น้ำหนักเบา และบิดปรับรูปทรงได้ง่าย แต่เพื่อป้องกันอันตรายที่เด็กอาจได้รับจากการใช้เครื่องมือช่างไม้ ผู้ปกครองควรให้การดูแลอย่างใกล้ชิด

3. วัสดุของเล่นที่เกี่ยวกับการสร้าง (Constructional Materials) เป็นของเล่นที่ถูกออกแบบมาให้เด็กเล่นหลายวิธีด้วยกัน แต่จะมีความแตกต่างของวัสดุของเล่นเกี่ยวกับการสอนและให้ความรู้ที่มีวิธีการเล่นเฉพาะแบบ ส่วนวัสดุเกี่ยวกับการสร้างจะมีรูปแบบการเล่นที่มีอิสระมากกว่าเช่น เลโก้ (Legos) สามารถปรับสร้างหรือ รูปทรงแล้วสร้างอีกได้เป็นร้อยรูปแบบ ในขณะที่ภาพต่อ ซึ่งเป็นของเล่นเกี่ยวกับการสอนจะสมบูรณ์เป็นภาพไม่ได้ ถ้าไม่ต่อชิ้นส่วนชิ้นสุดท้ายลงไป

3.1 บล็อก (Blocks) สามารถมีรูปร่าง ขนาด สี และวัสดุที่ใช้ อาทิ ไม้พลาสติกที่แตกต่างกันได้มากมายหลายระบบ โดยปกติขนาดและรูปร่างของบล็อกควรได้รับมาตรฐานสัมพันธ์กัน วัสดุที่ใช้ต้องได้รับการขัด ลบเหลี่ยมคมต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยในการเล่นของเด็ก

3.2 ชุดสร้าง (Building Sets) เป็นชุดของเล่นที่ประกอบไปด้วยชิ้นส่วนจำนวนมาก ชิ้นส่วนเหล่านั้นสามารถต่อเข้าด้วยกันและทำออกมาได้หลายวิธี เป็นของเล่นที่มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเด็กปฐมวัยเนื่องจากมีความยืดหยุ่นสูงในการเล่น และสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ได้มากมาย เช่น เลโก้ โคมิโน บล็อก เอ บี ซี เป็นต้น

4. ของเล่น (Toys) เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เด็กพบเห็นและสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมรอบตัวของเล่นบางชนิดจำลองมาจากของจริงในชีวิตประจำวัน เช่น บ้าน รถ และสัตว์ต่าง ๆ บางชนิดสร้างจากสิ่งที่คิดและจินตนาการขึ้นมา เช่น โดเรมอน หรือหุ่นยนต์ประเภทต่าง ๆ เด็กสามารถเล่นของเล่นชนิดนี้ได้ง่ายและสามารถเล่นได้ทุกอย่าง สามารถจำแนกกลุ่มของเล่นได้ 3 กลุ่ม คือ

4.1 ของเล่นที่เป็นเครื่องใช้ในบ้านเรือน (Housekeeping Toys) ของเล่นกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของคนและสิ่งของในครอบครัว เช่น ตุ๊กตา ชุดเครื่องของเล่น โต๊ะ ตู้เย็น รถเข็นเด็กของเล่น

4.2 ของเล่นที่เป็นพาหนะ (Transportation Toys) ประกอบด้วย รถไฟ รถถัง รถบรรทุกและเรือของเล่น เป็นของเล่นที่เล่นได้ทั้งเด็กและเด็กโต

4.3 ของเล่นที่เป็นรูปสัตว์หรือตัวการ์ตูน (Animate Toys) ของเล่นกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของสัตว์ คน และสิ่งสมมติทุกประเภท โดยมากของเล่นชนิดนี้จะทำจากพลาสติกและเด็กจะนิยมเล่นของเล่นที่มาจากตัวละครในการ์ตูนทางภาพยนตร์โทรทัศน์อย่างมาก จากการศึกษาเอกสารพบว่า สื่อสำหรับเด็กปฐมวัยสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้แบ่ง เช่น ลักษณะการใช้งาน ความสัมพันธ์กับช่วงอายุ หรือการส่งเสริมพัฒนาการแต่ละด้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงสื่อสำหรับเด็กปฐมวัย ของเล่นเป็นสิ่งที่จะกล่าวแยกออกเสียไม่ได้เพราะการดำเนินชีวิตของเด็กปฐมวัยเกี่ยวข้องกับการเล่น ตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนกระทั่งเข้านอนในตอนเย็น ซึ่งทั้งสื่อและของเล่นจัดเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เล่น ผู้ที่ได้สัมผัสสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา กระตุ้นการเรียนรู้ การคิดและการสื่อความหมาย อันเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

4.4 คุณสมบัติของสื่อที่ดี

กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 5) การที่จะให้เด็กเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมาย ครูต้องตั้งจุดมุ่งหมาย เตรียมเนื้อหา ตลอดจนจัดเตรียมสื่อ เพื่อเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ทักษะคิดและค่านิยมที่ครูต้องการให้เกิดตามจุดประสงค์ของสื่อ โดย

คำนึงถึงสภาพร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของเด็กด้วย สื่อที่จะทำให้เกิดการรับรู้ได้ดี
นั้น ได้แก่สื่อที่เด็กสามารถจับต้องได้โดยไม่เกิดอันตราย และเป็นสื่อที่เด็กเกิดความรู้สึก หรือ
เกิดความเข้าใจได้ด้วยการสัมผัส หรือการเคลื่อนไหว การนำสื่อมาใช้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ
เด็กระดับก่อนประถมศึกษา มีดังนี้

1. ใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อธรรมชาติ
2. ใช้สื่อที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก
3. ใช้สื่อที่ปลอดภัยต่อตัวเด็ก
4. ใช้สื่อเพื่อพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ ให้ครบทุกด้าน

4.1 คุณสมบัติของสื่อสำหรับเด็กปฐมวัย ควรมีลักษณะดังนี้

4.1.1 ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา

ของเด็ก

4.1.2 มีขนาดเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก

4.1.3 เป็นของจริงแต่ในกรณีที่ทำไม่ได้หรือทำขึ้นก็ควรจากวัสดุที่

ไม่เป็น อันตรายกับเด็ก เช่น ทำด้วยไม้ พลาสติก กระดาษ เป็นต้น

4.1.4 มีความมั่นคง แข็งแรง และทนทาน

4.1.5 ได้รับความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็นและส่งเสริมความคิดริเริ่ม

สร้างสรรค์มีการทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไข

4.1.6 ความเป็นสื่อที่จัดทำแล้วเกิดความประหยัด

4.5 สื่อวัสดุปลายเปิด

สุรัตน์ พิมพ์ (2553 : 5) กล่าวว่าสื่อวัสดุปลายเปิด คือ วัสดุที่ไม่มีรูปแบบ
นำไปใช้ที่แน่นอนตายตัว สามารถนำไปสร้างหรือประกอบเป็นเป็นอะไรก็ได้หลายสิ่ง หลาย
อย่างตามที่ตนต้องการ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย

1. สื่อวัสดุธรรมชาติที่ยังคงโครงสร้างเดิม ได้แก่ ทราย, น้ำ, กิ่งไม้, ใบไม้,
ดอกไม้, เมล็ดพืช, ก้อนหิน, เปลือกหอย
2. สื่อวัสดุธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างไป ได้แก่ แท่งไม้, แป้งโด
3. สื่อวัสดุธรรมชาติที่ถูกดัดแปลงไปจนไม่เหลือโครงสร้างเดิม ได้แก่ เศษผ้า,

เชือก

4. สื่อวัสดุเหลือใช้ เป็นวัสดุที่ใช้บรรจุสิ่งของ เมื่อใช้สิ่งของที่บรรจุมาภายใน
หมดแล้ว หรือเป็นวัสดุที่ใช้แล้วไม่น่ากลับมาใช้อีก แล้วนำวัสดุเหล่านั้นมาเป็นของเล่น ได้แก่

กระป๋อง, ก่อถ่วงนม, แกนกระดาษทิชชู, ขวดพลาสติก, แก้วพลาสติก, หลอดพลาสติก, ไม้ไอศกรีม, กระดาษ

กฤษยา คันทิผลาชีวะ (2551 : 82) กล่าวว่า สื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ หรือของเล่น สำหรับเด็กปฐมวัยไม่จำเป็นต้องเป็นสื่อ อุปกรณ์สำเร็จรูปที่มีขายตามห้างสรรพสินค้า หรือ ร้านค้าทั่วไปเท่านั้น แต่ควรเป็นอุปกรณ์ที่เด็กได้คิด ค้นหา พัฒนาและคิดสร้างสรรค์ด้วย ตัวอย่าง เช่น มุมบ้านครูอาจจัดเครื่องถ้วยชาม ซ้อนเหมือนจริง พวกเสื้อผ้าอาจเป็นเศษผ้าอยู่ ด้วยเพื่อให้เด็กคิดแก้ปัญหาสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นจากสิ่งที่มีอุปกรณ์ที่ไม่ใช่ของเล่นสำเร็จรูป เหล่านี้ เรียกว่า วัสดุปลายเปิด วัสดุปลายเปิดเป็นกลุ่มวัสดุไม่มีโครงสร้างซึ่งหมายถึง วัสดุที่ให้ ประสบการณ์ทางการสัมผัสอย่างหลากหลาย และผ่อนคลายทางอารมณ์ ซึ่งเด็กสามารถเรียนรู้ การแก้ปัญหา และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์วัสดุปลายเปิด รวมถึงทรัพยากรเปิด (Open-Ended Resources) ซึ่งหมายถึง อุปกรณ์ที่เปิด โอกาสให้เกิดการค้นพบตนเอง การสื่อสาร การรับรู้ การตระหนักรู้ในตนเองปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสร้างให้เด็กเกิดการคิดหลากหลาย ทิศทาง ตัวอย่างเช่น แท่ง ไม้ เด็กอาจนำไปเล่นเป็นรถ เล่นเป็นโทรศัพท์ได้ เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ที่อาศัยสื่อเป็นสิ่งส่งเสริมพัฒนาการในวัยเด็กนั้น ครูและผู้ปกครองจำเป็นต้องคำนึงถึง ความเข้าใจและการประยุกต์ความคิดเพื่อนำสร้างเป็นสื่อต่าง ๆ สื่อสามารถเชื่อมโยงระหว่างการสอนไปยังประสบการณ์กับการยกตัวอย่างได้ สามารถให้ ข้อมูลได้เป็นอย่างดีสามารถนำไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์และสามารถติดตาม ความก้าวหน้าหรือพัฒนาการของเด็กได้

วีณา ประชากุล (2547 : 15) กล่าวว่า สื่อวัสดุปลายเปิด เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สำเร็จรูป ในการนำมาเล่นเด็กต้องคิดค้นและพัฒนา เปิด โอกาสให้เด็กเกิดการค้นพบตัวเองมีรูปแบบการ ใช้ที่หลากหลายตัววัสดุจะไม่บ่งบอกถึงจุดมุ่งหมายที่ตายตัวและสามารถนำมาสร้างหรือทำให้เกิดผลผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เช่น เศษผ้าหรือแท่งไม้โดยทั้งนี้วัสดุที่นำมาเล่นนั้นไม่มี อันตรายสำหรับเด็ก

จากการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า สื่อวัสดุปลายเปิด เป็นวัสดุ ที่สามารถจัดหาได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว และราคาถูก เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สำเร็จรูป อาจเป็นวัสดุเหลือใช้ โดย เด็กเป็นผู้เลือกสื่อ ขึ้นนั้น ๆ มาสามารถทำมาการประยุกต์ ปรับปรุง เพิ่มเติม ดัดแปลงเพิ่มความคิด สร้างสรรค์ จินตนาการ ในการนำวัสดุนั้น ๆ มาประกอบการเล่น ตามจินตนาการอย่างมีความสุข

4.6 การใช้สื่อปลายเปิดในการเรียนระดับปฐมวัย

วีณา ประชากุล (2547 : 16) กล่าวว่า การเล่นของเด็กในวัย 2 ขวบปีแรก จะเกิดการสร้างจินตนาการและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัว โดยผ่านประสาทสัมผัส เมื่ออายุ 3 ขวบจะเข้าใจความเป็นตัวเองมากขึ้นและสามารถสร้างเสริมประสบการณ์ด้วยการเล่นควบคู่ไปกับพัฒนาการทางภาษา วัสดุที่ช่วยส่งเสริมการสร้างจินตนาการในโลกของเด็กมักเป็นวัสดุที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนมากนัก อาจจะเป็นวัสดุที่เป็นสิ่งของเหลือใช้ เมื่อเด็กได้สัมผัสกับของเล่นแล้วก็จะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างวัสดุที่จับต้องกับกระบวนการคิดและจินตนาการอย่างสร้างสรรค์ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของสื่อและวิธีการเล่น เช่น การวาด การเขียน การปั้น การจัดเรียง การเลือกวัสดุเพื่อประกอบการเล่นของเด็กนั้น ครูมีวิธีการที่หลากหลายในการคัดเลือกสื่อปลายเปิดมักนิยมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากว่าก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีทั้งความหลากหลายและความเฉพาะเจาะจง สื่อเหล่านี้อาจจะเป็นวัสดุที่มีโครงสร้างที่ไม่คงตัว เช่น ทรายและน้ำ หรือวัสดุที่มีรูปร่างคงตัว เช่น ไม้บล็อก

วีณา ประชากุล (2547 : 16) กล่าวว่า การเล่นไม้บล็อกของเด็กสามารถทำให้เด็กสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้ เด็กสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างหรือออกแบบสิ่งใหม่ ๆ ได้ การเล่นไม้บล็อกอย่างอิสระเสรีทำให้เด็กเกิดการค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างรูปร่างและขนาดของไม้บล็อกกับลักษณะทางกายภาพของไม้บล็อกเด็กจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้อย่างพึงพอใจและเกิดความกระหายใคร่รู้ในการสร้างจินตนาการและถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นรูปธรรมด้วยการสัมผัสกับไม้บล็อก เมื่อเด็กได้เล่นกับทรายหรือน้ำก็จะเกิดการค้นพบด้วยตนเองเกี่ยวกับคุณสมบัติของวัสดุ พร้อม ๆ กับการเรียนรู้ว่าวัสดุจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรเมื่ออยู่ในสถานะที่ต่างกัน การเล่นทรายและน้ำยังช่วยให้เด็กเกิดปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง การเล่นดินเหนียวและแป้งโดของเด็กมีลักษณะการเล่นที่คล้ายกับการเล่นทรายและน้ำ การเล่นแป้งโดเป็นการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับพัฒนาการของกล้ามเนื้อนิ้วและมือก่อนที่จะเล่นดินเหนียว เช่น การบีบ การม้วน การกลิ้ง การจิก และการสร้างเป็นรูปร่างต่าง ๆ การใช้มือทั้งสองข้างเพื่อช่วยดึง ผลัก บีบ แยกเป็นชิ้น ต่อและนวด ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้เด็กสามารถเริ่มใช้เครื่องมือเป็นไม่ว่าจะเป็นมีด ช้อนและไม้ขนาดแป้ง สื่อปลายเปิดเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และการคิดแก้ปัญหาได้

สื่อปลายเปิดที่ช่วยให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์นั้นมีหลายอย่างด้วยกัน เช่น ลูกกลิ้งกลองลูกบอล และวัสดุอื่น ๆ ที่ช่วยเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวในขณะที่ถือเพื่อการค้ามีราคาสูงกว่าสื่อปลายเปิด และจำกัดความสามารถของเด็กในการคิดและลงมือทำโดยให้ผลลัพธ์เพียง 1 ถึง 2 ด้านเท่านั้น

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อกล่าวถึงสื่อวัสดุปลายเปิดที่มีความสำคัญกับเด็กมาก การใช้สื่อวัสดุปลายเปิดในการเรียนระดับปฐมวัยเป็นการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัว โดยผ่านประสาทสัมผัส การมีประสบการณ์การเล่น วัสดุที่ช่วยส่งเสริมการสร้างจินตนาการในโลกของเด็กมักเป็นวัสดุที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนมากนัก อาจจะเป็นวัสดุที่เป็นสิ่งของเหลือใช้ทำให้เด็กสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างหรือออกแบบสิ่งใหม่ ๆ สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้โดยที่เด็กจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตนเองสนใจและเกิดความกระหายใคร่รู้ในการสร้างจินตนาการ และถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นรูปธรรมด้วยการสัมผัส พร้อมกับเกิดการค้นพบด้วยตนเองเกี่ยวกับคุณสมบัติของวัสดุ พร้อม ๆ กับการเรียนรู้ว่าวัสดุจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไรเมื่ออยู่ในสภาวะที่ต่างกัน

5. แผนการจัดประสบการณ์

แผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน คือการนำรายวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องทำการสอนตลอดภาคเรียน มาทำเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อหรืออุปกรณ์การสอนและการวัดประเมินผล เพื่อใช้สอนในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยกำหนดเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนย่อย ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สภาพของผู้เรียน ความพร้อม ของโรงเรียน ในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และตรงกับวิถีชีวิตในท้องถิ่น

แผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน มีความสำคัญ ดังนี้

การจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ หรือการจัดทำแผนการสอน ทำให้เกิดการวางแผนวิธีสอนวิธีเรียนที่มีคุณค่าและความหมายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการผสมผสานเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้จากหลักสูตรผสมกับหลักจิตวิทยาการศึกษา นวัตกรรมการเรียน การวัดและประเมินผล ตลอดจนปัจจัยอำนวยความสะดวกของโรงเรียนสภาพปัญหาความสนใจความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและทรัพยากรท้องถิ่น

1. แผนการสอน ช่วยให้ครูมีคู่มือที่ทำด้วยตนเองไว้ล่วงหน้าส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ครบถ้วน สอดคล้องกับเวลาในแต่ละภาคเรียน ช่วยให้ครูมีความมั่นใจในการสอนยิ่งขึ้น

2. การทำแผนการสอน ส่งเสริมให้ครูใฝ่ศึกษาหาความรู้ในเรื่องหลักสูตร แนวการสอน การจัดทำและจัดหาสื่อประกอบการสอน ตลอดจนวิธีวัดและประเมินผล

3. แผนการสอน ใช้เป็นคู่มือสำหรับครูที่สอนแทน ได้ใช้เป็นหลักฐานแสดงข้อมูลที่ต้องการ เทียบตรง เสนอแนะแก่บุคลากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นผู้บริหาร คีษยานิเทศก์ กรมวิชาการ เป็นต้น

4. เป็นผลงานทางวิชาการอย่างหนึ่ง ที่มีไว้เพื่อแสดงความชำนาญ การ ความเชี่ยวชาญของผู้ทำแผนการสอน สามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างการวางแผนที่ดี สรุปได้ว่า แผนการจัดประสบการณ์มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นคู่มือสำหรับครู ที่จะใช้ในการจัดประสบการณ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546 : 83-85) กล่าวว่า แผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน (Lesson Plan) ประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ 9 หัวข้อ

1. สาระสำคัญ (Concept) เป็นความคิดรวบยอดหรือหลักการของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน เมื่อเรียนตามแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอนนี้แล้ว

2. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Learning Objective) เป็นการกำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียน

3. เนื้อหา (Content) เป็นเนื้อหาที่จะจัดกิจกรรมและต้องการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้

4. กิจกรรมการเรียนการสอน (Instructional Activities) เป็นการเสนอขั้นตอนหรือกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งจะนำไปสู่จุดประสงค์ที่กำหนดไว้

5. สื่อและอุปกรณ์ (Instructional Media) เป็นสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กำหนดในแผนการสอน

6. การวัดและประเมินผล (Measurement and Evaluation) เป็นการกำหนดขั้นตอนหรือวิธีการวัดและประเมินผล ว่านักเรียนบรรลุจุดประสงค์ตามที่กำหนดในกิจกรรมการเรียนการสอน แยกประเมินเป็น ประเมินก่อนสอน ขณะสอน และประเมินหลังสอน

7. กิจกรรมเสนอแนะ เป็นกิจกรรมการบันทึกเพิ่มเติมของครูผู้สอนหลังจากได้นำแผนการสอนให้ผู้บังคับบัญชาตรวจ เพื่อปรับปรุงแผนการสอนก่อนไปใช้สอน

8. ข้อเสนอแนะของผู้บังคับบัญชา เป็นการบันทึกการตรวจแผนการสอนเพื่อเสนอแนะหลังจากที่ได้ตรวจความถูกต้อง การกำหนดรายละเอียดในหัวข้อต่าง ๆ ในแผนการสอนมีความสมบูรณ์ เช่น การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียน

การสอน การใช้สื่อ การวัดผลประเมินผล ให้มีความสอดคล้อง ส่งเสริมการเรียนรู้ ตาม จุดประสงค์ของหลักสูตร

9. บันทึกผลการสอน เป็นการบันทึกของผู้สอน บันทึกหลังจากนำแผนการสอน ไปใช้สอนแล้ว เพื่อนำแผนไปปรับปรุงและใช้สอนในคราวต่อไป ประกอบด้วย 3 หัวข้อ คือ

9.1 ผลการเรียนรู้ เป็นการบันทึกผลการเรียนด้านปริมาณ และคุณภาพทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย และกระบวนการ ซึ่งได้กำหนดในชั้น กิจกรรมการเรียนการสอนและขั้นประเมินผล

9.2 ปัญหาและอุปสรรคเป็นการบันทึกปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในขณะสอน ก่อนสอน และหลังทำการสอน

9.3 ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข เป็นการบันทึกข้อเสนอแนะ เพื่อแก้ไขปรับปรุง การเรียนการสอน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ บรรลุวัตถุประสงค์ของบทเรียนที่หลักสูตรกำหนด สรุปได้ว่าแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอนมีองค์ประกอบที่สำคัญซึ่ง ผู้สอนจะต้องเขียนแผนการจัดประสบการณ์ให้สัมพันธ์กันในแต่ละองค์ประกอบ

ขั้นตอนการเขียนแผนการจัดประสบการณ์

ในการเขียนแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอนในระดับก่อน ประถมศึกษา มีขั้นตอนดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2540 : 79 – 80)

1. ศึกษาหลักสูตรก่อนประถมศึกษาและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ครูต้องศึกษาหลักสูตรก่อนประถมศึกษาอย่างละเอียด จนเกิดความเข้าใจว่า จะพัฒนานักเรียนอย่างไร เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้ นอกจากนี้ควร ศึกษาเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องเพิ่มเติม เพื่อให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้น ได้แก่คู่มือหลักสูตรก่อน ประถมศึกษา ตัวอย่างแผนการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษาของกรมวิชาการ

2. ศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหา

ครูต้องศึกษาเนื้อหาซึ่งกำหนดไว้ 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นประสบการณ์สำคัญ และส่วนที่เป็นหัวข้อเนื้อหาและแนวคิด โดยครูจะต้องวิเคราะห์และเลือกนำมาวางแผนว่าจะ สร้างให้นักเรียนเกิดแนวคิดอะไร และได้ประสบการณ์สำคัญใดบ้าง

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมายคุณลักษณะของนักเรียนอายุ 3 – 5 ปี

ที่พึงประสงค์ หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน เพื่อนำไปสู่กลยุทธ์การเขียนแผนการจัด ประสบการณ์ หรือแผนการสอน

ครูต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์
 ของนักเรียน อายุ เรื่องที่จะให้นักเรียนเรียน และวิธีการจัดกิจกรรม เพื่อนำไปกำหนดเป็น
 รายละเอียดในการเขียนแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน

4. เขียนแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน

การเขียนแผนการจัดประสบการณ์หรือแผนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับ
 จุดมุ่งหมาย เนื้อหา และประสบการณ์สำคัญของหลักสูตรและกิจกรรม มี 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 เลือกหัวข้อ

ขั้นที่ 2 ระดมความคิดจากนักเรียน

ขั้นที่ 3 วางแผนการจัดกิจกรรม

ขั้นที่ 4 แยกกิจกรรมตามพัฒนาการแต่ละด้าน

ขั้นที่ 5 จัดกิจกรรมลงตาราง

สำหรับการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
 พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดหลักการและแนวทางไว้เช่นเดียวกับหลักสูตรก่อนประถมศึกษา
 พุทธศักราช 2540 ทั้งนี้โดยดำเนินตามขั้นตอนสำคัญคือ(กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 59 – 61)

1. ศึกษาหลักสูตร

2. วิเคราะห์หลักสูตรให้เห็นความสัมพันธ์ของจุดหมายหรือมาตรฐาน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตัวบ่งชี้ และสภาพที่พึงประสงค์ของนักเรียนในแต่ละช่วงอายุ
 (3 – 5 ปี)

3. วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ เพื่อให้ทราบสาระที่ควรเรียนรู้ (เนื้อหา) และ
 ประสบการณ์สำคัญ (ทักษะ)

4. กำหนดรูปแบบการจัดประสบการณ์

5. เขียนแผนการจัดประสบการณ์

สำหรับรูปแบบแผนการจัดประสบการณ์ ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้แบบเรียงหัวข้อ
 แบบตาราง หรือแบบกิ่งตาราง ได้ตามความเหมาะสม

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

อัญชติ นิมพลี (2551 : 57) ได้ศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับ
 การจัดกิจกรรมการสอนแบบเดินเรื่อง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอายุ 5-6 ปี โรงเรียนชุมชน

เทศบาลวัดมณีสถิตกปิฎการาม จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัย ก่อนการจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมการสอนแบบเดินเรื่องในแต่ละช่วงสัปดาห์ มีความเชื่อมั่นในตนเองโดยเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิราพร ปั้นทอง (2550 : 87) ได้ศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเชิดหุ่นมือ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัย ชาย-หญิงอายุระหว่าง 5-6 ปี โรงเรียนเซนต์ไมเกิ้ล สังกัดสำนักงานบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน พบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเชิดหุ่นมือมีความมั่นใจในตนเองสูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

ชนกนาถ จริตเชื้อ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบไฮ/สโคป กับการจัดประสบการณ์แบบปกติผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย หลังการจัดประสบการณ์แบบไฮ/สโคป สูงกว่าพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์แบบไฮ/สโคป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สรุปได้ว่าการจัดประสบการณ์แบบไฮ/สโคป มีผลทำให้พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยสูงกว่าการจัดประสบการณ์แบบปกติ

พัฒน์พร สุพรรณโรจน์ (2547 : 64) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยคละอายุ โรงเรียนบ้านหนองสลัดไค จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 และนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 20 คน โรงเรียนบ้านหนองสลัดไค จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยคละอายุที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบร่วมมือมีความเชื่อมั่นในตนเองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และระหว่างที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบร่วมมือเด็กปฐมวัยคละอายุมีแนวโน้มในการเกิดพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้น

อุทัย บุญโท (2544 : 53) ได้ศึกษาพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี โรงเรียนบ้านห้วยก จำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนจัดประสบการณ์และระหว่างจัดประสบการณ์แบบโครงการในแต่ละสัปดาห์มีพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเอง

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างจัดประสบการณ์แบบโครงการในแต่ละสัปดาห์สูงกว่าก่อนจัดประสบการณ์

วีณา ประชากุล (2547 : 66) ได้ศึกษาผลของการเล่นสื่อวัสดุปลายเปิดที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายหญิงอายุ 5 – 6 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนชุมชนบ้านแวงใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 24 คน ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยภายหลังการจัดกิจกรรมการเล่นสื่อวัสดุปลายเปิดอยู่ในระดับปานกลาง เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสื่อวัสดุปลายเปิด มีความคิดสร้างสรรค์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

อมุนเซน (Amundsen. 2007 : unpagged) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเล่นของเด็กอนุบาล 5 ขวบ พบว่า การเล่นวัสดุแบบบล็อกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทักษะทางสังคมของเด็กและพัฒนาการด้านคณิตศาสตร์

กิเบิล (Kibele. 2007 : unpagged) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเล่นของเด็กปฐมวัย พบว่าการเล่นของเล่นและสิ่งของต่าง ๆ เป็นส่วนสำคัญมากในการปฏิบัติภารกิจในชีวิตประจำวันทุกวันของเด็ก การเล่นของเล่นทำหน้าที่เป็นกุญแจสำคัญในการฝึกปฏิบัติและเรียนรู้ความหมายของโลกและสถานที่อยู่ของพวกเขา

จากการศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในตนเองและการจัดประสบการณ์การเล่นของเด็กปฐมวัย ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบุคลิกภาพทางสังคมที่สามารถส่งเสริมให้เด็กทุกคนได้ด้วยการส่งเสริมการแสดงออก ซึ่งความสามารถตามความแตกต่างของบุคคล เพื่อให้เด็กมีโอกาสในการประสบความสำเร็จด้วยตนเอง สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้ ความเชื่อมั่นในตนเองสามารถส่งเสริมได้ด้วยการอบรมเลี้ยงดู สร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น ซึ่งต้องตระหนักถึงการจัดกิจกรรมและรูปแบบกิจกรรม ตลอดจนบทบาทในการจัดกิจกรรมที่สามารถส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กโดยตรง เด็กปฐมวัยจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองทางด้านภาษามีความเชื่อมั่นในตนเอง เรียนรู้การดำรงชีวิตในสังคมและมีความสุขอ่อนน้อมจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านสื่อและของเล่นจากการเล่น โดยการพัฒนาทักษะด้านใดด้านหนึ่งอย่างชัดเจนนั้น ต้องขึ้นอยู่กับสื่ออุปกรณ์การเล่นเป็นสำคัญจนกระทั่งเด็กสามารถเกิดความเชื่อมั่นในตนเองจากการจัดประสบการณ์การเล่นสื่อที่หลากหลายที่ครูได้จัดกิจกรรมให้แก่เด็ก ซึ่งผู้

ศึกษาได้นำมาเป็นข้อมูลในการเลือกสื่อวัสดุปลายเปิดที่นำมาเป็นของเล่นและการจัด
ประสบการณ์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้กับเด็กปฐมวัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY